

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет еколого-економічний
Кафедра екологічного права і контролю

ДИПЛОМНА РОБОТА

рівень вищої освіти: «спеціаліст»

на тему: «Шляхи формування екологічної мережі на урбанізованих територіях»

Виконала студентка 1 курсу групи ЕК - 55
Спеціальності 101 «Екологія», спеціалізація
«Екологічний контроль та аудит»
Лісюк Катерина Олександрівна

Керівник старший викладач,
Савіних – Пальцева Любов Володимирівна

Консультант к. х. н., доцент
Павленко Микола Юхимович

Рецензент к. геогр. н., доцент,
Вольвач Оксана Василівна

Одеса 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОСИЛАНЬ.....	6
ВСТУП.....	7
1 НАЦІОНАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА МЕРЕЖА НА УРБАНІЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ: ЇЇ СТРУКТУРА ТА СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ.....	9
1.1 Причини та наслідки втрати зелених зон	25
1.2. Проблеми та перспективи формування елементів екомережі в населених пунктах.....	35
2 ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В СФЕРІ БЛАГОУСТРОЮ ТА УТРИМАННЯ ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ МІСТ.....	44
2.1 Правові засади створення, утримання та реконструкції зелених зон міст.....	46
2.2 Екологічні стандарти озеленення міських територій.....	55
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	69
ДОДАТКИ.....	73

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОСИЛАНЬ

ВБУ – водно-болотні угіддя;

КМУ – Кабінет Міністрів України;

КпАП – Кодекс України про Адміністративні правопорушення;

МСП - міське середовище проживання;

ПЗФ – природно-заповідний фонд;

СРСР – Союз радянських соціалістичних республік.

ВСТУП

Екологічна мережа є комплексною багатофункціональною природною системою, основними функціями якої є збереження біорізноманіття, стабілізація екологічної рівноваги, підвищення продуктивності ландшафтів, покращення стану довкілля, забезпечення збалансованого сталого розвитку держави. В основу створення екомережі покладена ідея цілісності природи, взаємопов'язаності та нерозривності її складових систем усіх рівнів.

Національна екомережа України створюється на виконання Закону України від 21 вересня 2000 року „Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр. Разом з тим, ідея екомережі вперше була сформована на європейському рівні. У 1995 р. Міністрами довкілля країн Європи була схвалена Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, базовим напрямом реалізації якої стало створення Всеєвропейської екомережі (Пан-Європейської). Ця мережа має об'єднати існуючі осередки природного різноманіття європейського значення в єдину територіальну систему, що простягається від Уралу до Піренейського півострова [1].

Методологічною основою повинна стати Пан-Європейська та Українська стратегія збереження біорізноманіття. Пан-Європейська Стратегія збереження біо- та ландшафтного різноманіття розроблена, як реалізація ідей Конвенції Ріо-де-Жанейро (1992 р.). Пан-Європейська Стратегія збереження біо- та ландшафтного різноманіття також розглядається, як інструмент Бернської конвенції [2].

Побудова Пан-Європейської екологічної мережі розглядається Радою Європи не просто, як один з 10 напрямків дій у рамках Стратегії, але як операційна структура для дій по багатьом інших напрямках. У кожному регіоні

необхідне формування екомережі, що відповідає б природній структурі, ступеню антропогенної зміни регіону, соціальним і економічним умовам, озброєності науки, у масштабах планування екомережі та ін. [1, 2].

Метою дипломної роботи було розглянути механізми правового регулювання в сфері благоустрою та утримання зелених насаджень міст, принципи, функції та особливості побудови елементів екомережі в межах міст та населених пунктів.

1 НАЦІОНАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА МЕРЕЖА НА УРБАНІЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ: ЇЇ СТРУКТУРА ТА СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ

У відповідності до Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, базовими елементами Всеєвропейської екомережі є: природні осередки (ядра) для збереження різних типів екосистем і середовищ існування (екотопів), видів рослин і тварин та ландшафтів європейського значення; екологічні коридори (перехідні зони) для забезпечення зв'язків між природними осередками; райони відновлення порушених екосистем; буферні зони для захисту природних осередків від шкідливого зовнішнього впливу. Причому до природних осередків Всеєвропейської екомережі відносяться лише ті природні території, що відповідають критеріям міжнародних (світового, європейського та регіонального рівнів) конвенцій та угод і визнані ними. Цілісність мережі забезпечуватиметься шляхом створення, де необхідно, безперервних екокоридорів чи перервних “перехідних зон”, які сприяють розселенню чи міграції видів між природними осередками. У багатьох випадках зв'язуючі функції екокоридорів необхідно ув'язувати з окремими формами економічної діяльності на відповідній території [2].

До природних осередків екомережі насамперед відносяться природоохоронні чи природно-заповідні території, хоча часто вони включають буферні зони і екокоридори. В Україні природними осередками найвищого гатунку є природні заповідники, заповідні зони національних природних парків і біосферних заповідників, а охоронні зони навколо природних заповідників, рекреаційні зони в національних природних парках та буферні зони в біосферних заповідниках (резерватах) є за свою суттю буферними зонами.

Функцію екокоридорів у національних природних парках і біосферних заповідниках виконують видовжені природні елементи: річки та захисні лісові

смуги, гористі смуги та ярugi тощо відповідно у господарській зоні та зоні антропогенних ландшафтів. Звичайно, буферні та екокоридорні функції окремих ділянок природно-заповідних територій не є достатніми для екомережі в цілому, хоча і не можуть не враховуватись [3, 4].

Всеєвропейською стратегією збереження біологічного та ландшафтного різноманіття Європи опікується Комітет щодо діяльності Ради Європи у сфері збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. Головними впроваджувачами на національному рівні можуть бути центральні та місцеві органи влади, двосторонні донори, міжнародні організації та фінансові заклади, організації та асоціації, що діють у сфері економіки, приватні підприємства, дослідницькі організації, просвітницькі організації, приватні та колективні землевласники, неурядові організації та громадськість (організації на базовому рівні та об'єднання громадян), корінні народності та місцеве населення регіонів Європи [2].

Правові засади створення екомережі в Україні були закладені ще в Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища” (ст. 60), де зазначено, що природні території та об'єкти, які підлягають особливій охороні, утворюють єдину територіальну систему і включають території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні та лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні та інші типи територій та об'єктів, що визначаються законодавством України. Відносини, пов'язані з формуванням, збереженням і використанням екологічної мережі, регулюються Законами України “Про природно-заповідний фонд (ПЗФ) України”, “Про рослинний світ”, “Про тваринний світ”, “Про Червону книгу України”, “Про охорону культурної спадщини”, “Про планування та забудову територій”, а також Земельним, Водним, Лісовим кодексами України, Кодексом “Про надра”, міжнародним природоохоронним законодавством [3, 4].

У відповідності до Закону України „Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр.”, до складу національної екомережі України включаються території та об’єкти природно-заповідного фонду, ліси, водні об’єкти, водоохоронні зони та прибережні захисні смуги водних об’єктів, інші землі водного фонду, водно-болотні угіддя, сіножаті, пасовища, полезахисні лісові смуги, землі оздоровчого та рекреаційного призначення, а також землі історико-культурного призначення, транспорту, оборони та інші, що мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, насамперед, видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України, рослинних угруповань, занесених до “Зеленої книги України” [3].

До основних природних регіонів екомережі через їх збереженість і можливості відновлення належать: Карпатська гірська країна, Передкарпаття з Опіллям, Кримська гірська країна, Західне Полісся, Придніпровське Полісся, Східне Полісся, Подільська височина, Донецький кряж і Приазовська височина.

Значну роль у національній екомережі мають відігравати розгалужені річкові мережі Дніпра, Дністра, Південного Бугу, Західного Бугу та Сіверського Донця, українське узбережжя Азовського та Чорного морів [5].

Заходи щодо формування національної екологічної мережі України здійснюються у відповідності до Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр. У рамках виконання програми необхідно було створити 29 національних природних парків, 7 біосферних заповідників, розширено межі трьох природних та трьох біосферних заповідників, п’яти національних природних парків. Загалом площа природно-заповідного фонду України повинна була розширитися більш ніж вдвічі і досягти 10 відсотків від площі держави [3].

Формування екологічної мережі передбачає зміни в структурі земельного фонду України шляхом віднесення частини земель до категорій, що підлягають особливій охороні для забезпечення цілісності екологічної мережі на підставі наукового обґрунтування та економічної доцільності.

Програмою передбачено здійснення таких основних заходів:

- розширення та оптимізацію мережі об'єктів ПЗФ,
- формування транскордонних природоохоронних територій,
- створення захисних лісових насаджень, полезахисних лісових смуг, залуження земель,
- рекультивацию та ренатуралізацію земель,
- забезпечення охорони водно-болотних угідь (ВБУ),
- забезпечення збереження популяцій видів рослин і тварин,
- здійснення спеціальних заходів для забезпечення міграції тварин,
- створення умов для відтворення різноманіття видів рослин і тварин,
- здійснення заходів щодо запобігання негативному впливу на природні комплекси екологічної мережі [3].

Програмою було передбачено проведення спеціальних інвентаризаційних та наукових досліджень, створення центрів штучного розведення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин і тварин, інформування громадськості, здійснення заходів, що впливають з міжнародних зобов'язань України.

Загальнодержавна програма формування національної екомережі передбачала підготовку заявок щодо визнання цінностей природних територій України, насамперед у межах її ПЗФ, на міжнародному рівні, складання національного переліку об'єктів природної спадщини. Мають бути підготовлені подання на міжнародне визнання нових біосферних заповідників, внесені пропозиції до Переліку ВБУ міжнародного значення та Світової мережі

біосферних резерватів, Смарагдової мережі Європи та для нагородження Європейським дипломом для природоохоронних територій.

Проектування екологічної мережі є одним із завдань територіального планування України, яке здійснюється відповідно до законів «Про планування та забудову територій», та «Про основи містобудування».

Головним принципом проектування територій ПЗФ є багатоетапна, послідовна деталізація проектних рішень, тобто стадійність проектування. При цьому забезпечується змістовна спадкоємність на всіх стадіях проектування.

Для визначення територіальної структури екологічної мережі України, планування заходів щодо її формування, узгодження регіональних та місцевих схем, а також національної екологічної мережі із Всеєвропейською екологічною мережею розробляється Генеральна схема екологічної мережі України. Ця схема є складовою частиною Генеральної схеми планування території України.

Генеральна схема планування території України розроблена інститутом “Діпромісто” і затверджена Законом України від 7 лютого 2002 року. Разом із визначенням основних проблем використання та планувальної організації території України, комплексною оцінкою екологічних, економічних, соціальних, інженерно-технічних та інших передумов та обмежень використання територій, обґрунтуванням районів розміщення підприємств, які мають значний вплив на довкілля та на територіальну організацію економіки держави, визначає також райони розміщення територій ПЗФ, розширення існуючих і створення нових об’єктів ПЗФ відповідно до Загальнодержавної програми формування національної екомережі України [6].

Постановою Кабінету Міністрів України (КМУ) № 1296 від 29 серпня 2002 року передбачений моніторинг і заходи з реалізації Генеральної схеми планування території України. Серед показників моніторингу і заходів з реалізації схеми значне місце займають заходи з формування національної екомережі, в тому числі і визначення потенційних природоохоронних територій

міжнародного значення. Відображення в Генеральній схемі перспективи створення нових природно-заповідних територій є резервуванням території для подальшого заповідання.

Розташування територій ПЗФ більш детально обґрунтовується в схемах і проектах районного планування областей, адміністративних районів, територіальних комплексних схемах охорони природи.

Проектування екологічної мережі здійснюється шляхом розробки Генеральної схеми екологічної мережі України, регіональних схем Автономної Республіки Крим та адміністративних областей, а також місцевих схем екологічної мережі міст Києва, Севастополя та адміністративних районів. У разі необхідності можливе розроблення схем екологічної мережі басейнів річок, окремих природно-територіальних комплексів та інших територій [5].

При проектуванні елементів та схем екологічної мережі не досить провести лише інвентаризацію та картографування складових частин як існуючих, так і потенційних. Необхідно визначити умови їх управління і інтегрувати їх у комплексне управління територіями. Одним із основних завдань планування національної, регіональних та місцевих схем екомережі є забезпечення умов відносно безконфліктного функціонування природи і суспільства. Тому кількісні параметри екомережі не можуть бути однаковими в різних районах і залежать від цілого комплексу природних і соціально-економічних факторів. Та при цьому очевидним є те, що значення екомережі зростає зі ступенем господарського освоєння території. Функціональна та планувальна структура екомережі ще в більшій мірі залежить від конкретних умов і визначається природною цінністю місцевості, потребою в рекреаційних територіях та іншими природними і соціально-економічними факторами [8].

Режим охорони та використання території екологічної мережі встановлюється на основі науково обґрунтованих вимог, спрямованих на запобігання погіршенню стану природних комплексів, забезпечення їх

збереження в екологічних, наукових та інших цілях. Режим територій та об'єктів екомережі визначається національним законодавством та відповідними міжнародними правовими документами [9].

В Україні з метою реалізації положень Конвенції про біологічне різноманіття та Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття в 1997 р. при природоохоронному міністерстві була створена Міжвідомча координаційна комісія з питань збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, а після схвалення Закону України „Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр.” з 29 листопада 2001 р. реалізацію цих функцій та відповідальність за формування національної екомережі взяла на себе Координаційна рада з питань формування національної екологічної мережі на чолі з міністром природоохоронного відомства, до складу якої входять представники Верховної Ради, центральних органів виконавчої влади, секретаріату Кабінету Міністрів України, обласних адміністрацій, наукових та громадських організацій [3, 4]

Території та об'єкти, що підлягають особливій охороні (території та об'єкти ПЗФ, курортні та лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, пожезахисні та інші природні території та об'єкти), становлять порівняно незначну частину території України. Наявна площа та територіальна структура земель України, що підлягають особливій охороні, дають певні підстави для їх віднесення до територіальної системи з певними ознаками екологічної мережі. Сучасний стан природних ландшафтів України лише частково відповідає критеріям віднесення їх до Всеєвропейської екологічної мережі.

Національна екологічна мережа включає частину земель країни, на яких збереглися майже незмінні чи частково змінені природні ландшафти. Крім того, до складу екологічної мережі входять окремі прибережні ділянки акваторії Азовського і Чорного морів [7].

Природні ландшафти спостерігаються майже на 40 відсотках території України. У найменш зміненому вигляді вони збереглися на землях, зайнятих лісами, чагарниками, болотами, на відкритих землях, площа яких становить близько 19,7 % території країни. Враховуючи, що лише 44 % лісів виконують захисні та природоохоронні функції, можна вважати, що стан, близький до притаманного природного, мають ландшафти на площі майже 12,7 % території країни.

На сьогодні флора України нараховує понад 25 тисяч видів рослин, фауна - майже 45 тисяч видів тварин. Негативні антропогенні чинники впливу на довкілля призвели до зникнення великої кількості біологічних видів та до загрози існуванню для багатьох з існуючих. Це призвело до того, що до Червоної книги України занесені 541 вид рослин та 382 види тварин, до Зеленої книги України - 127 рідкісних і зникаючих типових рослинних угруповань [8].

Поступово зменшується чисельність майже всіх видів хижих птахів, а також водолюбних птахів, куроподібних, журавлиноподібних, ссавців, риб, комах. Негативні зміни у морській флорі і фауні зумовлені вселенням небезпечних немісцевих їх видів. Серед рослин рідкісними стають зозулинцеві, тонконогі, айстрові, лілійні, амарилісові, півникові.

За останні десятки років швидкість зникнення природних ландшафтів була дуже значна, що привело до зникнення основної властивості природного середовища - відтворенню природного середовища (у тому числі кисню, якісної води й ін.). Щоб відновити колишні функції природного середовища необхідно довести площу й структуру природних ландшафтів до необхідної норми.

Таким чином, варто додати: під екологічною мережею варто розуміти ту мінімально необхідну по площі, структурі й виконуваним функціям систему природних (і квазіприродних) ландшафтів, що забезпечує відтворення природного середовища та біосферної регуляції [5].

До теперішнього часу в регіоні збереглися окремі ділянки природних ландшафтів. У результаті, існуюча система ландшафтів не виконує необхідних функцій, тобто можна говорити лише про фрагменти екологічної мережі. Для її формування необхідно збільшити площу природних ландшафтів. Щоб підвищити ефективність мережі, необхідне створення їх певної територіальної структури з біокоридорами, екорозв'язками й ін.

Ці елементи мережі необхідні для того, щоб заповнити недолік площі природних ландшафтів. Допоміжні елементи - коридори та екорозв'язки - виконують функції підвищення ефективності при недоліку загальної площі.

Звідси випливають вимоги до територіальних, геометричних і морфологічних параметрів екологічної мережі: її майданні та структурні характеристики повинні в сукупності забезпечувати відтворення природного середовища, причому вдосконалювання структури (геометрії, морфології, характеру взаємозв'язку елементів і ін.) дозволяє частково заповнити недолік площі [6].

На Заході (а це виявилось й у Законі України про національну екологічну мережу) зложилось відносно вузьке розуміння поняття "екологічна мережа", як сукупності природних і квазіприродних екосистем, що забезпечують відтворення біологічних компонентів. Але екосистеми включають всю сукупність елементів ландшафту, а екологія, у сучасному широкому розумінні, розглядає питання взаємодії природи та суспільства [4].

Загальноприйнятим є теза про те, що для збереження окремих видів необхідно зберігати екосистему в цілому. Тому екологічну мережу варто розглядати, як систему природних ландшафтів, екосистем, біоценозів, потоків речовини, енергії й інформації, систему міграції тварин, об'єднаних у єдину регіональну систему й пов'язану з іншими регіональними системами, що виконує функції відтворення, забезпечення динамічної рівноваги в умовах взаємодії соціосфери, біосфери та техносфери.

У неї повинні входити також штучні ландшафти, що мають особливу цінність для збереження біорізноманіття, підтримки геосистемного балансу та з погляду науки і естетики.

Звідси, головна роль екологічної мережі полягає в підтримці екологічного балансу на основі забезпечення біогеохімічних кругообігів, кругообігів, тепла й вологи; відтворення кисню, чистої природної води; досягнення біогеоценотичної рівноваги [10].

Що дасть створення репрезентативної екологічної мережі в Україні?

1. Підвищиться рівень екологічної регуляції, екологічна рівновага й ін., знизиться схильність сільськогосподарських площ і природних ландшафтів шкідникам, чисельність спалахів зменшиться. Це твердження базується на базових положеннях біологічної екології і не можуть бути оскаржені.

2. Підвищиться рекреаційний потенціал регіону внаслідок збільшення площі природних ландшафтів, зросте кількість видів тварин і рослин, підвищиться біорізноманіття, підвищиться атрактивність ландшафтів, естетичні якості. Це положення також не викликає сумніву. Необхідні дослідження для конкретної кількісної оцінки ролі екологічної мережі в підвищенні рекреаційного потенціалу.

3. З перших двох положень випливає наступне: підвищиться ефективність соціально-економічної системи регіону (підвищення врожайності культур, підвищення рекреаційного потенціалу, зменшення захворюваності населення) [11].

1 категорія взята із Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки. У ній перераховуються основні терміни:

- біологічне (біотичне) біорізноманіття,
- буферна зона,
- екологічна мережа,

- кадастр територій і об'єктів природно-заповідного фонду,
- консервація земель,
- моніторинг стану екологічної мережі,
- популяція,
- природний регіон,
- природний ландшафт,
- прибережні морські природні ландшафти,
- середовище існування рослин і тварин,
- ценоз (біоценоз).

Таким чином, основними елементами мережі вважаються:

- природні регіони, природні коридори, буферні зони, які у своїй безперервній єдності створюють екологічну мережу, що поєднує ділянки природних ландшафтів у цілісну територіальну систему [4].

2 категорія. Об'єкти, які мають певний статус в існуючій системі об'єктів природно-заповідного фонду та природоохоронних територій взагалі, які повинні бути вписані певним чином в екологічну мережу:

- заповідники;
- біосферні заповідники;
- національні природні парки;
- заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади й ін. об'єкти ПЗФ;
- водоохоронні зони;
- ліси 1 групи;
- санітарно-захисні зони (зони санітарної охорони курортів, водозаборів, родовищ грязелікувальних ресурсів, водоохоронні зони, охоронні зони об'єктів культурної спадщини й ін.);
- рекреаційні території (різного роду, у тому числі лікувальні місцевості тощо) [5].

Варто розрізняти об'єкти першої й другої категорії, оскільки вони можуть найрізноманітнішим образом перетинатися один з одним. Різні ділянки тих або інших заповідників можуть бути придатні для тих або інших функцій екомережі, а можуть бути зовсім непридатні.

Трьох елементів мережі, зазначених у Програмі, недостатньо, щоб розкрити ситуацію. Для більше змістовного розгляду проблеми, розкриття функцій мережі, опираючись на Пан'європейську Концепцію та стратегію, необхідно ввести наступні терміни та поняття 3 категорії:

- вузлова територія;
- території - ядра (природні ядра);
- екоцентри;
- біоцентри;
- екокоридори;
- біокоридори;
- реставраційні території (зони потенційної ренатуралізації);
- території природного розвитку;
- екологічні бар'єри;
- екорозв'язки;
- інтерактивні елементи;
- природний (екологічний) каркас;
- сільськогосподарські землі з екологічним і функціями;
- об'єкти господарської та соціальної діяльності людей;
- ділянки інтеграції взаємодоповнюючих об'єктів [8].

Ці елементи деталізують три головних елементи, що згадують у Програмі розвитку національної мережі. Співвідношення між ними будуть показані нижче.

Таким чином, в екологічну мережу включаються наступні об'єкти: природні регіони, природні коридори, буферні зони, заповідники, біосферні

заповідники, національні парки, заказники, пам'ятник природи, ботанічні сади й ін., водоохоронні зони, ліси 1 групи, санітарно-захисні зони, рекреаційні території, вузлова територія, території-ядра (природні ядра), екоцентри, біоцентри, екокоридори, біокоридор, реставраційна територія (зони потенційної ренатуралізації), екологічні бар'єри, екорозв'язки, інтерактивні елементи, природний (екологічний) каркас, об'єкти господарської та соціальної діяльності людей, ділянки інтеграції взаємодоповнюючих об'єктів [8].

Комплексні та глибокі моделі, що стали методологічною основою сучасних концепцій про екологічну мережу, почали розроблятися в Союзі радянських соціалістичних республік (СРСР) і ряді інших країн ще в 70-і роки.

Мова йде про концепції створення єдиних природоохоронних систем, територіальних систем відтворення природного середовища, режимів особливого природокористування, теорії екологічних каркасів, регіональних систем особливо охоронюваних природних територій, програм збереження природної спадщини й інших схем (Михайлов, 1975; Реймерс, Штильмарк, 1978; Михайлов, Булдаков, 1980; Викулов, 1982; Геоэкологические подходы..., 1985; Селедец, 1987; Селедец, Поярків, 1987 і ін.) [12-14].

Провідною ідеєю цих концепцій виступає ідея еколога-соціально-економічної оптимізації - інтегральної програми створення передумов підтримки екологічної рівноваги. Ця ідея в має ту ж основу, що ідея Пан'європейської екологічної мережі, але має більше глибокий зміст [15].

В. П. Селедец (1987), В. П. Селедец і В.Б.Поярків (1987) пропонували модель територіальної природоохоронної системи, що передбачає створення каркаса із взаємозалежного й взаємодоповнюючого комплексу заповідних і в різному ступені перетворених територій. Багато подібних елементів природоохоронних систем є в моделях "поляризованого ландшафту" Б. Б. Родомана (Родоман, 1974) і компенсаційних зон (Владимиров і ін., 1986).

М. Одум і Ю. Одум (1972) розрахували еколого-економічний оптимум співвідношення природних і антропогенних ландшафтів - виявилось, що оптимум досягається при збереженні природних ландшафтів на 60 % території. Згодом аналогічні величини були отримані Н.Ф.Реймерсом і Штільмарком, К.Доксіадісом, В.Г.Горшковими. Особливе значення мають роботи В.Г.Горшкова [1993], у яких була сформульована теорія біотичної регуляції [16, 17].

Принципи створення оптимізаційної еколого-соціально-екологічної системи можна сформулювати на підставі перерахованих робіт у такий спосіб:

- функціональна додатковість територіальних систем, що забезпечують господарські, соціокультурні, ресурсо- і середовищезахисні функції;
- просторова (територіальна) погодженість систем, що служить передумовою їхнього раціонального функціонування, оскільки існують дозволені й заборонені сусідства різних типів територіальних систем;
- необхідність дотримання певних майданних пропорцій систем;
- дотримання певних вимог до форми та розмірів контурів систем.

Принципові схеми територіального розміщення об'єктів такої системи дають Б.Б. Родман (1974) і А.Г. Топчиев (1996). Просторово впорядкована система охоронюваних територій утворить екологічний каркас регіону. Екологічний каркас стане основою для організації просторової структури виробничих, транспортних і селітебних об'єктів [18, 19]

У межах перерахованих функціональних зон навантаження на природу при правильному веденні господарства дозволить зберегтися основним типам біоценозів і ландшафтів. Землі інтенсивного сільського господарства, промислові зони, міста й селища, зони видобутку корисних копалин, транспортні лінії й вузли утворять вкраплення в охоронювані природні території.

Охоронювані території та селітебно-виробничі об'єкти повинні утворити єдиний природоохоронний комплекс, що дозволить перейти від охорони окремих природних об'єктів до охорони загальної структури ландшафтної організації. Винятково важливим моментом ідеї єдиної природоохоронної системи є забезпечення розвитку біоти й процесів екологічної регуляції поза особливо охоронюваними природними територіями, на територіях з активним природокористуванням. Але в цьому випадку необхідно розвивати ті види природокористування, які не пов'язані з вилученням біомаси та руйнуванням біоценозів [20].

В Україні питання формування природоохоронної мережі розглядалися неодноразово. Узагальнення досліджень у цьому напрямку було зроблено в книзі "Перспективна мережа заповідних об'єктів України" (1987). Автори книги (Ю.Р.Шеляг-Сосонко, 1999; С.М.Стойко, 1999 і ін.) виділяють різні аспекти взаємодії природи та суспільства: еволюційно-генетичний, екологічний, соціальний, економічний. На їхній основі сформульовані наступні принципи:

1. Еволюційно-генетичний принцип передбачає формування мережі заповідних об'єктів, яка б забезпечувала збереження всього генофонду й ценофонду й нормальне протікання еволюційних процесів утворення видів і співтовариств. В основі його повинен перебувати популяційний підхід, виходячи з якого встановлюється необхідна кількість заповідних об'єктів і їхні розміри, тобто необхідно забезпечити збереження такої кількості популяцій виду й у такій чисельності їхніх особин, що призвела б в умовах тривалої ізоляції до генетичного збідніння популяцій і співтовариств.

2. Екологічний принцип вимагає, щоб число, розміри й характер розміщення охоронюваних територій повинні забезпечити збереження всієї розмаїтості екосистем регіону, історично сформовані природні зв'язки між ними та екологічної рівноваги [8].

3. Науковий принцип: природоохоронна мережа повинна включати всі природні об'єкти, що мають наукову цінність. Ця мережа повинна забезпечувати одержання нових знань. У зв'язку із цим необхідно охороняти в першу чергу типовій рідкі об'єкти й види.

4. Естетичний принцип вимагає включення в природоохоронну мережу найбільш мальовничі ділянки природи, що сприяють розвитку емоційної сфери людини, удосконалювання його естетичних подань.

5. Пізнавальний принцип: природоохоронна мережа повинна включати всі об'єкти, що мають загальноосвітнє й пізнавальне значення.

6. Рекреаційний принцип: мережа повинна включати усе найбільш багатими рекреаційними ресурсами території.

7. Принцип репрезентативності: необхідність повного відбиття в об'єктах природоохоронної мережі природи регіону в цілому.

8. Господарський принцип: необхідно зберегти усі найбільш типові об'єкти, і використовувані або здатні бути використаними у виробничій сфері.

9. Унікальність, у тому числі, відбиту в понятті ендемізму;

10. Значення для стабільності екологічних систем, природних, штучних (сільськогосподарські, водні).

11. Їхня важливість у термінах екологічної безпеки, яку цілому, такі в таких проявах, як протидія втраті компонентів біорізноманіття та ефективності екосистем, ерозії ґрунтів, змінам клімату, погіршенню режиму зволоження й опустеленню в цілому [8].

1.1 Причини та наслідки втрати зелених зон

Озеленені території і зелені насадження в міському середовищі виконують кілька різних функцій, в тому числі екологічні, соціальні, економічні, містобудівні, історико-культурні та ін. Доказом того, що всі функції зелених зон в рівній мірі важливі для громадян, є те, що кількість і якість зелених насаджень — визнаний міжнародний індикатор відповідності міст принципам стійкого розвитку. Стійкий (сталий) розвиток – це такий розвиток суспільства, який задовольняє трьом типам цілей – економічним, соціальним та екологічним, а також утримує розвиток суспільства в рамках, в яких наявні ресурси використовуються з урахуванням потреб майбутніх поколінь. Якщо ж говорити про роль зелених насаджень не лише для суспільства, а в комплексі, то на перше місце, безумовно, висуваються їхні екологічні функції [11].

Зелені зони оздоровлюють повітряний басейн міста і поліпшують його мікроклімат. Зелені насадження поглинають вуглець і виділяють кисень, знижують температуру в спекотну погоду (за рахунок випаровування вологи), знижують рівень міського шуму, запиленість і загазованість повітря, захищають від вітрів.

В спеціальній літературі приводяться різноманітні дані, що характеризують здатність зелених насаджень оздоровляти повітряне середовище:

- один гектар лісу здатен відчистити від пилу і шкідливих домішок більше 18 000 000 м³ повітря в рік;
- один гектар зелених насаджень поглинає з повітря до 8 кг вуглецю на годину, що відповідає його виділенню за той же час 200 людьми;
- дерева і кущі, що зростають на 1 га озелененої території, уловлюють за сезон біля 60 тон пилу [21].

Зелені зони в містах винятково потрібні, оскільки лише вони здатні зберегти для міського ландшафту екосистемні функції. Зокрема, зелені зони забезпечують місця мешкання тварин і зростання рослин. Хоча міста являють собою своєрідні «чорні дірки» на карті живої природи, вони здатні слугувати в якості екологічних коридорів. Більше того, міські зелені зони є місцями мешкання синантропних видів тварин – тих, чиє життя в більшій чи меншій мірі прив'язане до людської цивілізації, та зростання культурних рослин (у т.ч. паркових форм).

До екосистемних функцій озелених територій належить і те, що фактично, вони є єдиними міськими територіями, поверхня яких не вкрита асфальтом, каменем і будівлями. Таким чином, лише тут можливе проникнення атмосферних опадів в ґрунт, що з одного боку знижує кількість дощових стоків, що потрапляють в міську каналізацію, а з іншого боку – необхідне для підтримання рівня ґрунтових вод і нормального живлення тих же дерев та кущів [21].

Лише зелені насадження можуть виконувати функцію переробки мертвої органічної речовини і формування ґрунту в межах населених пунктів.

Зелені зони в місті, як у складі потужних паркових насаджень, так і в формі насиченого окремо розташованими деревами вуличного озеленення, є важливою складовою поняття «висока якість життя». На це чітко вказує аналіз цін на нерухомість і результати соціологічних досліджень, опитувань.

Міська природа оточує жителя міста більшу частину його життя і слугує для нього повсякденним природним фоном. Зелені зони в місті грають роль зв'язуючої ланки з природою і забезпечують «відчуття пори року» [22, 23].

В цих умовах можливо розглядати озеленені простори як місця для відпочинку громадян. Це в першу чергу стосується маломобільних і незахищених прошарків населення, які в силу фізичних чи фінансових причин не можуть часто виїжджати за місто: людям похилого віку, інвалідам, матерям з

маленькими дітьми, незабезпеченим громадянам. Що стосується доступності зелених зон, то більшість населення вважає, що живе більш-менш неподалік паркових зон, проте поняття «поряд» варіює в залежності від соціальної групи. Люди до 30 років вважають, що живуть поряд з парками значно частіше, ніж люди після 60 років, так як перші більш мобільні.

Разом з тим, в зелених зонах формується особливе соціальне середовище, що включає в себе спілкування людей різних поколінь по інтересам, проведення культурних подій тощо. Парки і сквери міста є одними з основних складових його комунікаційного простору.

Зелені насадження дають можливість для занять спортом і покращення здоров'я громадян. В силу того, що озеленені території мають виключно благотворний вплив на нервову систему людини, вони є невід'ємною частиною лікувального процесу в санаторіях, лікарнях і інших лікувальних та оздоровчих закладах [22, 23].

На газонах у парку можна посидіти і відпочити. Потребу у цьому принаймні інколи відчуває більшість громадян. І очевидно, ця потреба є потребою посидіти на траві у принаймні відносній тиші та з принаймні невеликим рівнем загазованості повітря. Вузька, майже позбавлена трави смужка газону вздовж транспортної магістралі не підходить для таких потреб.

Озеленені території міст мають значення і для науки. Місто – це теж природа, хоча і зовсім не дика, проте така, вивчення якої з огляду на її постійну близькість до людини не менш важливе та надзвичайно актуальне в практичній значимості. Формуються спеціальні науки, такі як урбоекологія, об'єктом вивчення яких є природа міст. В останні десятиріччя серед спеціалістів, зокрема закордонних, спостерігається порив до вивчення рослинності міст. Вже не є таємницею різноманітні можливості міської природи в педагогічній і просвітницькій роботі [22].

Для міських дітей, школярів і студентів, парки можуть бути чи не єдиним джерелом долучення до природи на уроках на відкритому повітрі, для практичних занять з природничих та краєзнавчих наук, малювання; естетико-виховної функції. Годі порівнювати психологію дитини, що росте у безпосередньому контакті з природою, гуляє у парку, бачить диких птахів, комах, захоплюється пагорбами, старими деревами, із психологією дитини, що виросла у урбаністичному ландшафті, серед промзони, висотних будинків та гаражів. Що згадуватиме і чим гордитиметься перша дитина, а чим друга?

Багато об'єктів озеленення і міської природи, особливо у великих містах, що мають багату історію, є об'єктами, наділеними історичним, культурним або навіть культовим значенням. Багато парків, островів, схилів і вікових дерев стають частинами історії, літератури, фольклору.

Історичні сади і парки створюють відчуття культурної причетності до минулого, відчуття індивідуальності даного місця. Зелені зони можуть згадуватись у творчості відомих письменників і поетів [22, 23].

Зеленим насадженням відводиться одне з провідних місць в архітектурно-планувальній структурі міських поселень. По-перше, вони задіяні в формуванні основних елементів забудови, структури кварталів, житлових масивів і районів, в тому числі формують розриви в забудові, включаючи санітарно-захисні зони підприємств, що знаходяться в межах міста, забезпечуючи захист від джерел забруднення. Відповідно до Державних будівельних норм України, планувальну структуру сельбищної території міських і сільських поселень слід формувати з урахуванням взаємопов'язаного розміщення різноманітних зон, в тому числі і зелених зон загального користування.

По-друге, сади і парки можуть розташовуватись в тих районах, де будівництво не можливе з міркувань екологічної чи інженерної безпеки — в районах слабких ґрунтів, рекультивованих сміттєзвалищ та територій підприємств.

По-третє, зелені насадження та озеленені території впливають на візуальні характеристики міського середовища, надаючи їм особливий колорит багатством форм і барв.

По-четверте, середовищеутворююча функція зелених зон може грати і містобудівну роль. Як було сказано вище, рослини в місті знижують перепади температур і пом'якшують мікроклімат. Таким чином, рослинність попереджає розтріскування поверхонь, викликане постійним швидким нагріванням і охолодженням, що подовжує термін безремонтного функціонування цих поверхонь. Крім того, рослинність знижує навантаження на системи кондиціонування в містах [22].

З економічної точки зору, наявність зелених зон відображається на цінах на нерухомість. Парки і сквери збільшують вартість розташованих неподалік об'єктів нерухомості, як комерційної, так і житлової. Ціни на нерухомість спричиняють вплив на податкові надходження в бюджети різних рівнів, а також на прийняття інвестиційних рішень. Податкові надходження та інвестиційний клімат, в свою чергу, впливають на фінансове положення і соціальне благополуччя міста. При цьому важливо утримувати баланс між збереженням інвестиційної привабливості і збереження її причини – наявності зелених насаджень.

Ті ж механізми – сприйняття гостями міста естетичної, історико-культурної і екологічної функцій – призводять до того, що наявність зелених насаджень сприяє створенню позитивного образу міста і вносять вклад в формування його туристичної привабливості.

Наявність і якість зелених зон, через сприйняття населенням їх екологічної і соціальної функцій, виражається і на міграціях населення. Часом процес зменшення і деградації зелених зон в містах призводить до того, що люди з високим достатком мають можливість переселитись за місто, в той час,

як прошарки з низьким достатком лишаються в погіршеному міському середовищі.

В залежності від розташування, зелені зони в містах несуть різноманітне функціональне навантаження. Відповідно до містобудівного зонування території, роль тих чи інших парків і лісопарків може набувати різного значення та функціонального навантаження.

Проте, виконання цих функцій у великій мірі залежить від якості зелених зон, тобто здатності задовольняти поставлені чи пропоновані вимоги. Пригнічені насадження не здатні повноцінно виконувати екологічну функцію, а окремо стоячі дерева – соціальну. Якість зелених зон, в свою чергу, залежить від вжиття заходів по їх утриманню.

Для того, щоб зелені зони лишались здатними забезпечувати функціональні потреби міста, необхідні значні скоординовані зусилля з боку органів, що завідують ними, по регулюванню об'ємів насаджень в місті і підтриманню їх в належному стані [22, 23].

Наприклад, Генеральний план розвитку м. Києва до 2020 року враховує необхідність збереження Дніпровського екологічного коридору в межах міста. Для цього Генплан передбачає спеціальне містобудівне утворення – водно-зелений діаметр. Водно-зелений діаметр включає у себе р. Дніпро, весь комплекс прибережених парків та дніпровських схилів, весь каскад островів. В межах водно-зеленого діаметру не заплановано жодного будівництва і зміни категорії земель. Іншими словами, Генплан Києва зберігає всі наявні залишки Дніпровського екологічного коридору в межах міста. Інша справа те, що в Києві нерідко здійснюються землевідведення, що грубо порушують Генплан.

Для того, щоб зберегти біологічне і ландшафтне різноманіття міст. Лише тут, на території зелених зон – останніх залишків природних територій в межах міста, зберігаються характерні для регіону рослини, лише тут можливе мешкання птахів та інших тварин, і лише ці території лишаються останніми

клаптиками природи в містах. Знищення старих дуплистих дерев призводить до втрати місця мешкання більшості українських дрібних птахів, знищення трав'янистого ярусу стає причиною втрати кормової бази зерноїдних птахів та комах, що харчуються травами.

Крім того, на території міст, як і будь-де інде, можуть зустрічатись тварини і зростати рослини, які охороняються Червоною книгою України або міжнародними природоохоронними документами. Такі тварини потребують охорони, яка в свою чергу неможлива без збереження на території міста придатних для них умов існування. Зобов'язання охороняти такі види Україна взяла на себе, створюючи Червону книгу і ратифікуючи міжнародні угоди та конвенції. Крім того, так звана «Бернська» Конвенція «Про охорону диких видів флори, фауни та середовища існування в Європі», що ратифікована Україною, зобов'язує нас зберігати середовище існування диких тварин [22, 23].

Для того, щоб зменшити загазованість житлових масивів. Розміщення навколо транспортних розв'язок і потужних автомагістралей зелених зон стримує потрапляння з них до житлових масивів загазованого повітря. Частина вихлопів, а також викинуті в атмосферу тверді частки, затримуються кронами дерев, частина розсіюється у атмосфері, не потрапляючи до житла в концентрованому вигляді.

Причинами зниження кількості та погіршення якості зелених зон є:

- забудова зелених масивів житловими та соціальними спорудами;
- розташування в паркових зонах торгових точок;
- перенасичення парків доріжками і майданчиками з асфальтовим, бетонним чи іншим неприродним покриттям;
- відсутність (та і неможливість впровадження) компенсаційних заходів.

Так, наприклад, забудувавши в межах району великого міста 2 га паркової зони, інвестор жодним чином не має можливості створити в цьому ж районі 2 га нового парку [22].

Загибель насаджень внаслідок дії солі, якою знищується крига в зимовий період, внаслідок надмірного покриття вулиць і непотрапляння у землю атмосферних опадів, внаслідок пере забруднення атмосфери і внаслідок постійних обрізувань під виглядом формального благоустрою.

Дуже важливо, що всі перелічені нами функції – як екологічні, так і соціальні – не можуть бути замінені іншими елементами міського середовища без значних додаткових затрат.

Наслідки втрати зелених зон можуть бути оцінені двома шляхами:

- шляхом розгляду ланцюжків причинно-наслідкових зв'язків;
- шляхом оцінки вартості заміщення функції зелених зон на аналогічні послуги, надані по ринковим цінам.

Так, щоб компенсувати функцію зелених зон у зменшенні дощових стоків, необхідно введення в дію додаткових потужностей міської каналізаційної мережі і очисних споруд. Для компенсації відсутності насаджень в очистці міського повітря від забруднення і пилу, необхідна модернізація промислового виробництва, транспортної системи і введення в дію нових очисних споруд.

Таким чином, економічна оцінка озелених територій в місті має включати потенційну вартість щорічних витрат по очистці викидів в атмосферу і стічних вод.

По-скільки життєдіяльність людини в місті тісно пов'язана з станом міського довкілля, використання ланцюжків причинно-наслідкових зв'язків приводить нас і до медичних наслідків.

Крім того, в перспективі, неправильна політика щодо зелених зон, призвівши до скачка росту кількості приватних автомобілів, стане причиною необхідності розширення автошляхів, побудови нових транспортних розв'язок, мостів тощо. А все це, з великою імовірністю, здійснюватиметься за рахунок тих же зелених зон [22, 23].

Розглянемо на прикладі, прийнята у 2005 році Програма розвитку зелених зон м. Києва з-поміж інших негативних моментів містить і зменшення кількості бульварів міста. Фактично, бульвари знищуються з метою розширення проїжджої частини для збільшення пропускної здатності магістралі. Першими жертвами стали бульвари Перова і Лесі Українки.

Втрата зелених зон в економічній сфері призведе до падіння вартості об'єктів комерційної і житлової нерухомості, розташованих в безпосередній близькості від парків і скверів; зменшення податкових і інших нарахувань в бюджети різних, що знайде відбиток на соціальній сфері; росту транспортних затрат на поїздки у найближчі паркові зони та на організацію відпочинку за містом; росту громадських витрат в результаті зростання кількості захворювань та до створення образу запиленого брудного міста без дерев знижує його інвестиційну і туристичну привабливість.

Проте це лише та частина наслідків, що стосується виключно людей. Значно більшими за обсягами є негативні наслідки втрати зелених зон для самої природи.

Говорячи про потребу захищати зелені зони в екологічному ракурсі, ми опираємось на роль зелених зон для довкілля. Отож, для чого, з природоохоронного погляду, треба захищати зелені зони [22,23].]

Для того, щоб зберегти міста в складі екологічної мережі. Втрата зелених зон в складі міст і руйнування зв'язків між ними веде міста до того, що через них ускладнюється пересування тварин. Якщо для птахів не є настільки суттєвою проблемою подолати місто, то для тварин, що пересуваються по поверхні землі, воно стає практично неподоланною проблемою. Знищуючи залишки природи в містах, ми прямуємо до того, що міста стають свого роду «дірками» в екологічній мережі, пересування тварин через які вже неможливо. Це було б не такою великою проблемою, якби населені пункти України не розташовувались вздовж річок. Натомість історично саме так і сталося. Справа

в тому, що річки самі по собі є історично утвореними екологічними коридорами, так званими «природними лініями», вздовж яких відбувається міграція тварин. Так, в межах найбільшого в Україні – Дніпровського екологічного коридору, вздовж якого відбуваються глобальні сезонні міграції європейських тварин з півночі на південь і навпаки, розташовані три з шести найбільших міських агломерацій України – Київська, Дніпропетровсько-Дніпродзержинська і Запорізька. Наявність таких потужних агломерацій, через які неможливе пересування тварин, фактично знищує цей найбільший в Європі шлях міграції птахів та інших тварин на південь, змушуючи мігруючі маси біоти шукати обхідні шляхи навколо міст. Тому особливої уваги слід надати збереженню зелених зон, розташованих вздовж річок. Це твердження має не лише знайти розуміння і відгук у свідомості борців за збереження зелених зон, а й бути врахованим при розробці містобудівної документації.

Наприклад, Генеральний план розвитку м. Києва до 2020 року враховує необхідність збереження Дніпровського екологічного коридору в межах міста. Для цього Генплан передбачає спеціальне містобудівне утворення – водно-зелений діаметр. Водно-зелений діаметр включає у себе р. Дніпро, весь комплекс прибережених парків та дніпровських схилів, весь каскад островів. В межах водно-зеленого діаметру не заплановано жодного будівництва і зміни категорії земель. Іншими словами, Генплан Києва зберігає всі наявні залишки Дніпровського екологічного коридору в межах міста. Інша справа те, що в Києві нерідко здійснюються землевідведення, що грубо порушують Генплан [22,23].

Для того, щоб зберегти біологічне і ландшафтне різноманіття міст. Лише тут, на території зелених зон – останніх залишків природних територій в межах міста, зберігаються характерні для регіону рослини, лише тут можливе мешкання птахів та інших тварин, і лише ці території лишаються останніми клаптиками природи в містах. Знищення старих дуплистих дерев призводить до втрати місця мешкання більшості українських дрібних птахів, знищення

трав'янистого ярусу стає причиною втрати кормової бази зерноїдних птахів та комах, що харчуються травами.

Крім того, на території міст, як і будь-де інде, можуть зустрічатись тварини і зростати рослини, які охороняються Червоною книгою України або міжнародними природоохоронними документами. Такі тварини потребують охорони, яка в свою чергу неможлива без збереження на території міста придатних для них умов існування. Зобов'язання охороняти такі види Україна взяла на себе, створюючи Червону книгу і ратифікуючи міжнародні угоди та конвенції. Крім того, так звана «Бернська» Конвенція «Про охорону диких видів флори, фауни та середовища існування в Європі», що ратифікована Україною, зобов'язує нас зберігати середовище існування диких тварин.

Створення нових зелених зон повинно зменшити загазованість житлових масивів. Розміщення навколо транспортних розв'язок і потужних автомагістралей зелених зон стримує потрапляння з них до житлових масивів загазованого повітря. Частина вихлопів, а також викинуті в атмосферу тверді частки, затримуються кронами дерев, частина розсіюється у атмосфері, не потрапляючи до житла в концентрованому вигляді [22, 23].

1.2. Проблеми та перспективи формування елементів екомережі в населених пунктах.

Поетапний перехід до ринкових відносин потребує вироблення ефективних механізмів регулювання містобудівного розвитку територій не лише на державному, а й на регіональному рівні. Ігнорування центральними органами виконавчої влади регіональної специфіки та особливостей розвитку окремих територій призводить до дестабілізуючих соціально-економічних

наслідків, які безпосередньо впливають на розвиток кризових явищ в архітектурному середовищі. Виконання державних програм соціально-економічного розвитку тісно пов'язано з екологічною реабілітацією урбаністичного середовища. Результати аналізу свідчать про те, що ці програми не реалізуються в повному обсязі саме через недостатньо чітку координацію дій центральних і місцевих органів влади в царині екології. Відповідно, екологічна криза урбаністичних просторів унеможлиблює повноцінну соціально-економічну діяльність у багатьох напрямках. У сучасних умовах найважливішим напрямком перетворень в Україні має стати формування нового бачення мети, завдання та реалізації державної політики стратегічного розвитку інвестиційного потенціалу регіонів, який багато в чому визначається якісними показниками урбаністичного середовища. Зважаючи на стрімку урбанізацію України та розвиток агломерацій у другій половині ХХ ст., вважаємо за доцільне розглянути не окреме локальне місто, але всю урбанізовану територію як цілісне утворення. Завдяки цьому ми позбудемося певних розбіжностей між різними гілками влади. Розвиток урбаністичного середовища окремих територій потребує застосування сучасних механізмів управління та цілеспрямованих дій як з боку державних структур, так і з боку місцевої влади [21].

Реалізація Закону України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки» від 21 вересня 2000 р. та Указу Президента України «Про пріоритетні завдання у сфері містобудування» від 13.05.1997 р. № 422/97, тісно пов'язана з виконанням постанови Верховної Ради України «Про концепцію сталого розвитку населених пунктів України» від 24. 12.1999 р. № 1359-XIX.

Серед вітчизняних дослідників, які займаються вдосконаленням теоретико-методологічних засад функціонування механізмів державного регулювання економіки та інвестиційних процесів, слід назвати О. Амосова, С. Білу, В. Бодрова, В. Воротіна, С. Гуткевича, Б. Данилишина, О. Дадія, А.

Дегтяра, В. Дорофієнка, В. Золотарьова, М. Корецького, О. Коротич, М. Латиніна, Н. Мельтюхову та ін. Особливе методологічне значення мають дослідження екологів Т. Бокач, Н. Данілової, В. Кучерявого та Н. Маслова, а також урбаністів Ю. Білоконя, М. Бевза, М. Дьоміна, В. Вадімова, М. Габреля, Г. Лаврика, А. Осітнянка, Б. Павлишина, В.Тимохіна, Г. Фільварова, І. Фоміна.

Проте складність і багатогранність питань, пов'язаних з екологічною реабілітацією урбаністичного середовища України, а також проблема поєднання зусиль різних владних гілок у цій царині, зумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямку. І на теперішній час розробка управлінських основ екологічної реабілітації архітектурного середовища міста й розвиток оптимізаційних проектів містобудівного простору в нових геополітичних і соціально-економічних умовах України є дуже важливою. У цьому випадку поняття «реабілітація» поєднує дії з управління територією з відновленням втрачених функцій урбаністичного середовища, його образних і просторових характеристик [22].

Урбанізовані території є частиною середовища життєдіяльності, їхній розвиток невіддільний від загальних закономірностей, властивих цьому поняттю. Поняття середовище міцно увійшло в науковий і повсякденний обіг, позначаючи собою різноманіття уявлень про наше буття. Середовище, що оточує людину, являє собою складне поєднання абіотичних і біотичних середовищ, які одночасно виділяють у межах цих понять інші середовища як об'єктно-предметні свідчення різноманітності та складності Буття. Важливим чинником є наявність взаємодії між ними, коли людина (суспільство, соціальна сфера) у процесі «управління», «перетворення», «вивчення» і «використання» навколишнього середовища на собі відчуває його різносторонній вплив [23].

Результати процесу «управління», «перетворення», «вивчення» і «використання» навколишнього середовища виявляються в антропогенному урбанізованому середовищі. Зміна фізичних характеристик міста, розширення

міських просторів і предметного світу, збільшення щільності населення, інтенсифікація внутрішньоміських зв'язків має для мешканців сучасного мегаполісу важливі психологічні, соціальні та культурні наслідки. Сучасні масштаби й темпи будівництва породжують такі просторові характеристики міста, які пропонують їхнє активне освоєння та інтеграцію в нові цілісності. Вплив цілої низки факторів ставить органи управління міста перед необхідністю вирішувати завдання, пов'язані з організацією свого фізичного простору й поведінки в ньому. Планування міста, його забудова, архітектура значно впливають на умови життя мешканців. Вони складають істотні елементи об'єктивних, фізичних умов, що визначають шляхи пересування органи управління. Характер цих умов багато в чому залежить від норм, що склались у містобудівній практиці.

З кінця XIX ст. тяжіння мешканців міст до природи стає серйозною соціальною проблемою і предметом соціального та історичного аналізу. Але проблеми забруднення міського середовища виникли на ранніх стадіях розвитку стародавніх цивілізацій. Шум, бруд, пилюка – постійні аксесуари «міської» проблематики у західноєвропейській літературі. Показано, що будівництво очисних споруд, раціональне планування міст, так само як і рятування від міського шуму – це проблеми не лише технічні, а й, насамперед, соціально-економічні, в основі яких лежить концепція розвитку людини, усвідомлення зв'язку «середовище життєдіяльності – людські якості» [22].

Поступово наукові терміни «екологія» та «екологічний» стали в масовій свідомості синонімами природи й безпечних для неї й самої людини дій. За прогнозами, до 2025 р. жителями міст будуть 8 з кожних 10 мешканців. З'явилася стійка тенденція до переміщення людей у великі міста з населенням понад 1 млн. жителів, а ці міста здійснюють найбільш інтенсивний тиск на природу. До 2025 р. у таких містах буде проживати від 55 % до 65 % населення нашої планети. Проблему стійкості природно-антропогенних систем вирішують

у двох площинах. Одна з них – створення сприятливого соціального мікроклімату в самому місті. Ця проблема має кілька аспектів. Перший – забезпечити різноманітність можливостей у виборі робочих місць, які відповідають потребам та вибору людей. Другий – задовольнити зростаючі потреби в житлі та стратегічно орієнтувати будівництво на особливості етнічних вимог людей різних національностей. Третій – гарантувати широкий набір високоякісних послуг, включаючи медичне обслуговування та освіту. Четвертий – розширити спектр установ дозвілля та відпочинку. П'ятий – забезпечити зручні транспортні зв'язки в межах міста і агломерацій. Другий пласт проблем стійкості пов'язаний з містобудівною екологією.

До них відноситься взаємодія населених пунктів з навколишнім природним середовищем. До розгляду залучаються все більші території, здатні підтримати екологічний баланс. Залежно від їх величини ці проблеми вивчаються на різних рівнях: повної, умовної і відносної рівноваги. Його критерієм є екологічна ємність території, тобто здатність поглинати зовнішні речовини та енергію без істотної зміни параметрів навколишнього середовища. Одним із факторів, на яких базується градації антропоприродних систем, прийнято щільність населення [22, 23].

Екологічна рівновага у східних областях України забезпечується на територіях із щільністю не більше 60 чол./км². Вважається, що в системі розселення з такою щільністю забезпечується досить збалансоване співвідношення між природою, урбанізованим середовищем і технікою. Однак впливають й інші фактори, наприклад, клімат, гідрологічна й біосферна ситуації. Так, при зазначеній вище щільності ліси повинні займати не менше 30 % площі. Умовна екологічна рівновага створюється, коли природні ресурси природно відтворюються, але не повною мірою. Це характерно для урбанізованих територій зі щільністю населення не вище 100 чол./км² та лісистістю від 20 % до 30 %. Відносної екологічної рівноваги в середній смузі

країни можна досягти в тих випадках, коли урбанізована територія виявляється навантаженою в межах допустимих впливів, але повне відтворення компонентів природного середовища не забезпечується. Тоді гео- та біохімічна рівновага частково порушується, оскільки ландшафти не здатні повністю нейтралізувати забруднення середовища. Однак природне середовище не деградує. Зберігається стійка взаємодія елементів екосистеми. Однозначної відповіді на проблему демографічної ємності розглянутих територій поки немає. Містобудівники всього світу намагаються її розв'язати. Наприклад, німецькі планувальники вважають, що щільність населення може бути доведена до 100 - 150 чол./км², а японські дійшли висновку, що це не межа і її можна збільшити на 30 – 40 % і довести до 140 – 210 чол./км². У Росії в ЦНДІ містобудування для промислових районів цей норматив пропонується в межах 290 – 340 чол./км². У гігієністів же існує думка, що щільність населення в урбанізованих агломераціях не повинна перевищувати 300 чол./км² [24].

Важливим кроком у напрямку оптимізації регулювання розвитку урбанізованих територій стало введення поняття «міського середовища проживання» (МСП). У концепції стійкого розвитку міст, проголошеній ООН, поняття МСП не обмежується екологічними аспектами взаємодії людини й природи. Місто розглядають як цілісний антропоприродний комплекс, де суспільством повинні бути забезпечені й збережені для нащадків оптимальні умови існування. Визначено вузлові проблеми стійкого розвитку міст. Одна з них – довготермінове планування економічної, виробничої та господарської діяльності. Існує потреба в розвитку містоутворюючої бази зі створенням різноманітних місць праці. При визначенні складу виробництв варто враховувати сформовані в управлінській сфері стереотипні рішення. Наприклад, треба задіяти у виробництві та господарстві людські ресурси відповідно до регіональних демографічних і трудових особливостей і кваліфікації. Інша проблема формування містобудівної бази пов'язана з екологічною безпекою

середовища проживання. Необхідне впровадження в усі виробництва ресурсозберігаючих, мало- і безвідхідних технологій. Потрібно вдосконалювати й будувати споруди очищення і утилізації твердих і рідких відходів. Існує ще одна проблема це раціональний розвиток інженерних інфраструктур життєзабезпечення міста. Мета їх розвитку полягає у задоволенні потреб населення такими ресурсами, як чиста вода, електрика й ін. енергія, системи слабких струмів і т.д. До систем інженерної інфраструктури відноситься й транспортна. Необхідне постійне покращення транспортного обслуговування мешканців шляхом реконструкції існуючої вулично-дорожньої мережі, удосконалення організації міського руху та зв'язків із зовнішнім транспортом [25].

Соціальну політику рекомендують орієнтувати на збільшення палітри культурно-побутових послуг.

Серед складного комплексу компонентів навколишнього середовища міста можна виділити дві групи: природні (геологічна будова, рельєф, клімат, вода, ґрунт, рослинність, тваринний) і штучно створені людиною компоненти (шум, вібрація, електромагнітні випромінювання та ін.).

Концепція екологічної реабілітації урбаністичного середовища повинна стати частиною загальної територіальної концепції розвитку. Концепція розвитку урбанізованих територій, об'єднаних в агломерацію, передбачає створення моделі урбаністичного розвитку, тобто моделі, що передбачає формування державного та муніципального механізму, який працює над конкретними проблемами в певний часовий період. Загальна схема регулювання урбоекологічних процесів включає на першому етапі «ідею» розвитку територій (екологічні документи, що містять розробку таких стадій: концепції, схеми районного планування, генеральних планів та ін., зрозуміло, на основі наукових досліджень і даних містобудівного кадастру). На другому етапі – «економіку» тобто розрахунки, які обґрунтовують архітектурну ідею, коригують або

доповнюють її з урахуванням подальшої експлуатації реалізованих систем, інвестиційні проекти, бізнес плани. На третьому етапі відбувається «реалізація» ідей. Сюди входить цілий комплекс дій юридичного і правового характеру, землевпорядкування та облік територіальних ресурсів, перетворення і формування інженерної інфраструктури (що відстає у розвитку на десять років) тощо [22].

Кожен елемент моделі управління сучасним урбанізованим простором має свій перелік функцій, об'єктивно впроваджених у свою підсистему. Наприклад, проектний процес або процес розробки «ідеї» складається з трьох стадій.

Концепція – перша стадія безперервного системного урбоекологічного проектування, яка визначає основні орієнтири урбаністичної політики з головних питань розвитку урбанізованих територій (територій агломерації), що включає:

- чисельність населення;
- рівень його життєзабезпечення;
- обсяг і структуру житлового будівництва;
- планувальну структуру магістральної вулично-дорожньої мережі;
- рівень автомобілізації;
- рівень забезпечення об'єктами соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури;
- екологічну безпеку;
- перспективи зміни меж населених пунктів.

Концепція розробляється на основі виявлених проблем життєдіяльності окремих територій і після затвердження сесією обласної ради або ради відповідного рівня стає завданням на розробку схеми районного планування.

Схема районного планування – друга стадія безперервного автоматизованого урбоекологічного проектування, результатом якої є проектні пропозиції з вирішення основних положень та орієнтирів регіональної політики

з головних питань життєдіяльності урбанізованих територій, як першочергових, так і на перспективу. Генеральний план, до якого входять план детального планування та схема зонування, – третя стадія безперервного урбоекологічного проектування, яка містить розробку рішення з функціонального та об'ємно-просторового зонування території поселень і на їх основі розробляється система регулятивних та обов'язкових заходів [21].

Таким чином, у сучасних умовах глибоких ринкових перетворень екологічна реабілітація урбаністичного середовища стає механізмом регулювання територіального розвитку. Екологічна реабілітація набуває рис ключової ланки механізму державного регулювання. Проте існують проблеми регулювання розвитку територій, зумовлені складним взаємопроникненням природних, просторових, економічних, політичних і соціальних суперечностей, що пов'язано зі значною забрудненістю та розвинутою урбанізованістю територій країни. При цьому спостерігаються протиріччя та конфлікти інтересів між зацікавленістю місцевої громади й фактичною компетенцією органів виконавчої влади по розміщенню нових стратегічних промислових підприємств.

У сучасних умовах глобальної перебудови світової економіки та всіх сторін життя планети, коли концепція сталого розвитку стає парадигмою в процесах планування, головною метою державного управління регіональним розвитком стає забезпечення економічної й соціальної стабільності, гармонізація майнових відносин, демократизація управління. Успішна співпраця державних і місцевих органів управління в царині екології забезпечить інтеграцію держави в європейські структури [22].

2 ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В СФЕРІ БЛАГОУСТРОЮ ТА УТРИМАННЯ ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ МІСТ

У Законі України «Про благоустрій населених пунктів» від 06.09.05 р. N 2807-IV наведені нижче терміни вживаються в такому значенні [26]:

- благоустрій населених пунктів - комплекс робіт з інженерного захисту, розчищення, осушення та озеленення території, а також соціально-економічних, організаційно-правових та екологічних заходів з покращання мікроклімату, санітарного очищення, зниження рівня шуму та інше, що здійснюються на території населеного пункту з метою її раціонального використання, належного утримання та охорони, створення умов щодо захисту і відновлення сприятливого для життєдіяльності людини довкілля;

- територія - сукупність земельних ділянок, які використовуються для розміщення об'єктів благоустрою населених пунктів: парків, скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, шляхів, площ, майданів, набережних, прибудинкових територій, пляжів, кладовищ, рекреаційних, оздоровчих, навчальних, спортивних, історико-культурних об'єктів, об'єктів промисловості, комунально-складських та інших об'єктів у межах населеного пункту;

- утримання в належному стані території - використання її за призначенням відповідно до генерального плану населеного пункту, іншої містобудівної документації, правил благоустрою території населеного пункту, а також санітарне очищення території, її озеленення, збереження та відновлення об'єктів благоустрою;

- вулично-дорожня мережа - призначена для руху транспортних засобів і пішоходів мережа вулиць, доріг, внутрішньоквартальні та інші проїзди, тротуари, пішохідні та велосипедні доріжки, набережні, майдани, площі, а також автомобільні стоянки та майданчики для паркування транспортних

засобів з інженерними та допоміжними спорудами, технічними засобами організації дорожнього руху;

- заходи з благоустрою населених пунктів - роботи щодо відновлення, належного утримання та раціонального використання територій, охорони та організації упорядкування об'єктів благоустрою з урахуванням особливостей їх використання;

- зелені насадження - деревна, чагарникова, квіткова та трав'яна рослинність природного і штучного походження на визначеній території населеного пункту [26].

Відповідно до ст. 28 Закону України «Про благоустрій населених пунктів» охороні та відновленню підлягають усі зелені насадження в межах населених пунктів під час проведення будь-якої діяльності, крім зелених насаджень, які висаджені або вирости самосівом в охоронних зонах повітряних і кабельних ліній, трансформаторних підстанцій, розподільних пунктів і пристроїв. Охорона, утримання та відновлення зелених насаджень на об'єктах благоустрою, а також видалення дерев, які вирости самосівом, здійснюються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів залежно від підпорядкування об'єкта благоустрою, а на земельних ділянках, переданих у власність, наданих у постійне користування або в оренду, - за рахунок коштів їх власників або користувачів відповідно до нормативів, затверджених у встановленому порядку. Видалення дерев, кущів, газонів і квітників здійснюється в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України [26].

Не потребує отримання дозволу (ордера) на видалення зелених насаджень виконання робіт на підставі одного з документів, визначених частиною першою ст. 34 Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності". Відновна вартість сплачується до прийняття об'єкта в експлуатацію. Розмір відновної вартості видалених зелених насаджень

зменшується на суму, передбачену в проектній документації на озеленення території

Негайне видалення пошкоджених дерев або кущів (їх частин) може здійснюватися підприємствами, установами, організаціями або громадянами в разі, якщо стан таких пошкоджених зелених насаджень загрожує життю, здоров'ю громадян, а також майну громадян та/або юридичних осіб.

У містах та інших населених пунктах ведеться облік зелених насаджень та складається їх реєстр за видовим складом та віком.

Облік зелених насаджень проводиться органами місцевого самоврядування. Правила утримання зелених насаджень міст та інших населених пунктів затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері житлово-комунального господарства, за погодженням із заінтересованими центральними органами виконавчої влади [26].

2.1 Правові засади створення, утримання та реконструкції зелених зон міст

Правила утримання зелених насаджень у населених затверджені Наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства від 10.04.2006 р. № 105. Ці Правила визначають правові та організаційні засади озеленення населених пунктів, спрямовані на забезпечення сприятливих умов життєдіяльності людини.

Правила розроблені з метою охорони та збереження зелених насаджень у містах та інших населених пунктах і утримання їх у здоровому впорядкованому стані, створення та формування високодекоративних, стійких до несприятливих умов навколишнього природного середовища насаджень [27].

Правила є обов'язковими для виконання всіма установами, підприємствами, організаціями та громадянами, які займаються проектуванням, створенням, ремонтом і утриманням зелених насаджень, розташованих на територіях населених пунктів України.

До об'єктів благоустрою у сфері зеленого господарства населених пунктів належать:

- парки, парки культури та відпочинку, парки - пам'ятки садово-паркового мистецтва, гідропарки, лугопарки, лісопарки, буферні парки, районні сади;
- дендрологічні парки, національні, меморіальні та інші;
- сквери;
- міські ліси;
- зони рекреації;
- зелені насадження в охоронних та санітарно-захисних зонах, зони особливого використання земель;
- прибережні зелені насадження;
- зелені насадження прибудинкової території.

Елементами благоустрою є:

- покриття доріжок відповідно до норм стандартів;
- зелені насадження (у тому числі снігозахисні, протиерозійні) уздовж вулиць і доріг, у парках, скверах і алеях, бульварах, садах, інших об'єктах благоустрою загального користування, санітарно-захисних зонах, на прибудинкових територіях;
- будівлі та споруди системи збирання і вивезення відходів;
- засоби та обладнання зовнішнього освітлення та зовнішньої реклами;
- комплекси та об'єкти монументального мистецтва;
- обладнання дитячих, спортивних та інших майданчиків;
- малі архітектурні форми;
- інші елементи благоустрою [27].

Об'єкти благоустрою зеленого господарства використовуються відповідно до їх функціонального призначення для забезпечення сприятливих умов життєдіяльності людини на засадах їх раціонального використання та охорони і утримання відповідно до цих Правил.

На об'єктах благоустрою зеленого господарства забороняється:

- виконувати земляні, будівельні та інші роботи без дозволу, виданого в установленому порядку;
- самовільно влаштовувати городи, пошкоджувати дерева, кущі, квітники, газони;
- вивозити і звалювати в не відведених для цього місцях відходи, сміття, траву, гілки, деревину, сніг, листя тощо;
- складувати будівельні матеріали, конструкції, обладнання;
- самовільно встановлювати об'єкти зовнішньої реклами, торговельні лотки, павільйони, кіоски тощо;
- посипати кухонною сіллю сніг та лід на тротуарах;
- влаштовувати стоянки автомашин, суден, катерів;
- влаштовувати зупинки пасажирського транспорту та паркувати автотранспортні засоби на газонах;
- влаштовувати ігри на газонах;
- спалювати суху рослинність, розпалювати багаття та порушувати інші правила протипожежної безпеки;
- підвішувати на деревах гамаки, гойдалки, мотузки для сушіння білизни, прикріплювати рекламні щити, електропроводи та інше, якщо вони можуть пошкодити дерево;
- добувати з дерев сік, смолу, наносити механічні пошкодження;
- рвати квіти, ламати гілки дерев;
- винищувати мурашники, ловити птахів і звірів [27];

- випасати худобу, вигулювати та дресирувати тварин у не відведених для цього місцях;

- здійснювати ремонт, обслуговування та миття транспортних засобів, машин, механізмів у не відведених для цього місцях.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування визначають на конкурсних засадах із числа спеціалізованих підприємств, організацій балансоутримувачів об'єктів благоустрою зеленого господарства державної та комунальної власності.

Балансоутримувач забезпечує належне утримання та своєчасний ремонт об'єкта благоустрою власними силами або може на конкурсних засадах залучати інші підприємства, установи, організації, використовуючи для цього кошти, передбачені власником об'єкта.

На території об'єктів відповідно до містобудівної документації можуть бути розташовані будівлі та споруди торговельного, соціально-культурного, спортивного та іншого призначення. Власники цих будівель та споруд зобов'язані забезпечити належне утримання наданої їм земельної ділянки, а також на умовах договору, укладеного з балансоутримувачем, забезпечувати належне утримання закріпленої за ними прилеглої території або брати пайову участь в утриманні об'єкта.

На об'єктах державної чи комунальної власності межі закріпленої території та обсяги пайової участі визначають місцеві органи влади, а в м. Києві та Севастополі державні адміністрації [27].

Відповідальними за збереження зелених насаджень і належний догляд за ними є:

- на об'єктах благоустрою державної чи комунальної власності - балансоутримувачі цих об'єктів;

- на територіях установ, підприємств, організацій та прилеглих територіях - установи, організації, підприємства;

- на територіях земельних ділянках, які відведені під будівництво, - забудовники чи власники цих територій;
- на безхазяйних територіях, пустирях - місцеві органи самоврядування;
- на приватних садибах і прилеглих ділянках - їх власники або користувачі.

Елементи благоустрою входять до складу об'єктів благоустрою, за винятком меморіальних комплексів та об'єктів монументального мистецтва, фонтанів.

Загальноміські інженерні мережі водопостачання, водовідведення, кабельні електромережі, телефонізації та інші, які проходять через територію об'єкта благоустрою, не входять до його складу і перебувають на балансі та обслуговуванні відповідних підприємств, організацій.

Догляд за зеленими насадженнями на вулицях, площах, бульварах, майданах повинен проводитися спеціалізованими підприємствами, організаціями зеленого господарства, які укомплектовані спеціальною технікою та механізмами, кваліфікованими спеціалістами, на умовах договору з балансоутримувачем.

Балансоутримувач об'єкта благоустрою зеленого господарства має право:

- брати участь у розробленні планів соціально-економічного розвитку населених пунктів;
- брати участь в обговоренні проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань озеленення населених пунктів;
- залучати на договірних засадах підприємства і організації незалежно від форм власності до виконання окремих робіт на об'єктах зеленого господарства, у тому числі проведення інвентаризації;
- звертатись з позовом до суду на відшкодування збитків, заподіяних унаслідок пошкодження об'єктів зеленого господарства.

Балансоутримувачі об'єкта зобов'язані:

- утримувати в належному санітарно-технічному стані об'єкт благоустрою (виконання заходів, затверджених місцевими органами самоврядування);
- не допускати внесення змін в архітектурно-планувальне рішення, зокрема фарбування монументів, пам'ятників, скульптур без погодження з відповідними органами;
- дотримуватись технологій догляду, експлуатації та ремонту, регулярно проводити заходи щодо запобігання передчасному зносові об'єктів;
- усувати пошкодження інженерних мереж, які обслуговують даний об'єкт, наслідки аварій, стихійного лиха;
- проводити інвентаризацію та паспортизацію об'єктів благоустрою відповідно до планів та в межах виділених державними адміністраціями в м. Києві та органами місцевого самоврядування коштів;
- брати участь у роботі комісії з прийняття в експлуатацію нових реконструйованих та капітально відремонтованих об'єктів;
- брати участь у роботі комісій з обстеження зелених насаджень з метою їх знесення;
- розробляти перспективні та пріоритетні напрями розвитку об'єктів благоустрою зеленого господарства;
- контролювати дотримання технології виконання робіт, правил охорони зелених насаджень підрядними організаціями на об'єктах благоустрою;
- готувати зведені звіти з питань розвитку та утримання об'єктів благоустрою та надання їх місцевим органам самоврядування;
- визначати обсяги збитків, заподіяних внаслідок пошкодження об'єктів благоустрою зеленого господарства [27].

Охороні та відновленню підлягають усі зелені насадження в межах населених пунктів під час проведення будь-якої діяльності, крім зелених насаджень, які висаджені або вирости самосівом в охоронних зонах повітряних і кабельних ліній, трансформаторних підстанцій, розподільчих пунктів і

підприємств та своєчасно видалені. У разі несвоєчасного видалення насаджень в охоронних зонах, коли дерева біля кореневої шийки досягли діаметра 5 см і більше, їх відновна вартість стягується в установленому порядку.

Охорона, утримання та відновлення зелених насаджень на об'єктах благоустрою, а також видалення дерев, які вирости самосівом, здійснюються за рахунок державного або місцевих бюджетів залежно від підпорядкування об'єкта благоустрою, а на земельних ділянках, переданих у постійне користування або в оренду, - за рахунок їх власників або орендарів відповідно до нормативів, затверджених у встановленому порядку.

Генеральний план розвитку населених пунктів України розробляється і реалізується з урахуванням вимог захисту зелених насаджень.

Містобудівна діяльність у населених пунктах проводиться з дотриманням вимог охорони зелених насаджень.

Господарська та інша діяльність проводиться з урахуванням коштів, необхідних для охорони, утримання та відновлення зелених насаджень і міських лісів. Кошти передбачають: місцеві органи самоврядування на утримання об'єктів зеленого господарства комунальної форми власності, підприємства, організації, установи на утримання зелених насаджень на територіях, які їм належать на правах власності, довгострокової оренди, власники чи користувачі земельних ділянок, на яких розташовані зелені насадження [].

Під час проведення будь-яких робіт на земельній ділянці, на якій залишилися зелені насадження, забудовник:

- огороджує дерева на території будівництва;
- у процесі виконання робіт щодо будівництва доріг, тротуарів, асфальтування дворів тощо залишає місця (лунки) для посадки дерев, а також утворює лунки довкола наявних дерев;
- копає канали глибше 1 м для прокладання підземних інженерних мереж і фундаментів на віддалі не менше 2 м від дерева та 1,5 м від чагарника;

- не допускає засипання ґрунтом чагарників та стовбури дерев;
- зберігає верхній родючий шар ґрунту на всій території забудови, організовує його зняття, складування та залишає для подальшого використання чи передачі спеціалізованому підприємству, визначеному місцевим органом влади для використання під час створення зелених насаджень;

- не допускає складування будівельних матеріалів, стоянки машин і механізмів на відстані не менше 2,5 м від дерева і 1,5 м від чагарника.

Зелене будівництво - це комплексний процес створення нових міських насаджень і реконструкція наявних, включає такі типи робіт:

- вертикальне планування території;
- прокладання водостоків і дренажів;
- прокладання мереж каналізації;
- прокладання електричних кабелів;
- будівництво водойм;
- влаштування сходів і підпірних стін;
- будівництво доріг і майданчиків;
- будівництво огорож, містків, пергол, трельяжів, альтанок, павільйонів та інших споруд;

- обладнання території диванами, лавами, інформаторами, указівниками, урнами для сміття;

- декорування території фонтанами, скульптурами, вазами тощо [27].

Агротехніка озеленення включає:

- підготовку ґрунту для садіння і посіву;
- садіння і пересаджування дерев та чагарників;
- влаштування газонів і квітників;
- догляд за наявними зеленими насадженнями;
- біологічний і хімічний захист рослин від шкідників та хвороб.

Виконання тих чи інших робіт залежить від особливостей садово-паркового об'єкта.

Створення довговічних, здорових і високодекоративних зелених насаджень вимагає проведення робіт, які включають в себе підготовку посадкового матеріалу, садіння і догляд за рослинами.

Вимоги до якості саджанців дерев і чагарників викладені в державних стандартах. Саджанці мають бути здоровими, без зовнішніх ознак пошкоджень - механічних чи хворобами, а також мати цілком визрілі бруньки і здерев'янілі пагони. Коренева система рослин має бути розвинутою, особливо її мичкувата частина з усмоктувальними корінчиками.

Стандартами для листяних дерев повинні бути такі параметри саджанців:

- висота і діаметр штамба;
- діаметр штамба на висоті 1,3 м;
- кількість скелетних гілок;
- діаметр і довжина кореневої системи.

Саджанці залежно від розмірів і віку можуть бути з оголеною кореневою системою, із глибою ґрунту різної величини, які також регламентує стандарт [27].

Для саджанців хвойних порід регламентується:

- висота;
- діаметр крони;
- розмір глиби ґрунту.

Обов'язковою вимогою є одновершинність і симетричність крони саджанців. Для саджанців чагарників, які переважно висаджують у віці 3 - 5 років, стандартом визначаються такі параметри:

- висота;
- кількість скелетних гілок;
- довжина кореневої системи;

- симетричність крони;
- симетричний штаб.

Чагарники мають бути здорові, без видимих пошкоджень і захворювань.

Посадковий матеріал дерев та чагарників, який висаджується на озеленювальних територіях населених пунктів, повинен відповідати державним стандартам [27].

2.2 Екологічні стандарти озеленення міських територій

Відповідно до п 5.1 Державних будівельних норм «Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень" поширюються на проектування нових і реконструкцію існуючих міських і сільських поселень України» ДБН 360-92**, у міських і сільських поселеннях слід передбачати, як правило, безперервну систему озеленених територій та інших відкритих просторів, які у поєднанні із заміськими повинні формувати комплексну зелену зону [28].

Зовнішні межі комплексної зеленої зони треба проводити по межах землекористувань, природних рубежах, транспортних магістралях.

Згідно п. 5.2 при функціональному зонуванні комплексної зеленої зони (території забудови, міста, зеленої зони) треба виділяти: озеленені території загального користування; озеленені території обмеженого користування і озеленені території спеціального призначення.

Номенклатуру елементів території комплексної зеленої зони міста треба приймати згідно з додатком 5.1. Питома вага озелених територій різного призначення в межах забудови міст (рівень озеленення території забудови) повинна мати не менше 40 % для районів ІВ, 45 % - ІІВ, Б і 50 % - ІVB2, а у

межах території міста за структурними елементами приймати згідно з таблицею 2.1.

Таблиця 2.1. – Нормативні показники рівня озеленення різних структурних елементів у межах міста, у %

Структурні елементи	Рівень озеленення, %
1. Озеленені території загального користування	
Міські парки	65 - 80
Дитячі парки	40 - 55
Спортивні парки	15 - 30
Меморіальні парки	30 - 65
Зоологічні сади	15 - 40
Ботанічні сади	40 - 70
Сквери	75 - 85
Бульвари	60 - 75
2. Озеленені території обмеженого користування	
Житлові райони	Не менше 25
Ділянки шкіл	45 - 50
Ділянки дитячих установ	45 - 55
Ділянки громадських будинків	Не менше 40
Ділянки навчальних закладів	Близько 50
Ділянки культурно-освітніх установ	40 - 60
Ділянки спортивних пристроїв і споруд	30 - 50
Ділянки установ охорони здоров'я	55 - 65
Озеленені території спеціального призначення: на вулицях біля санітарно-захисних і охоронних зон	Не менше 25 60 - 80

У містах з теплоелектроцентралями і котельними, підприємствами хімічної, металургійної, нафтопереробної промисловості I класу санітарної шкідливості рівень озеленення території забудови слід збільшувати не менше як на 15 %.

Площу озелених територій загального користування (парків, садів, скверів, бульварів), розміщуваних на території забудови міських і сільських поселень, треба приймати відповідно до таблиці 2.2 [29].

Таблиця 2.2 - Площа озелених територій загального користування

Озеленені території загального користування у межах міста	Групи міст за кількістю населення, тис. чол.	Площа озелених територій, м ² /чол.			
		Полісся, Прикарпаття, Закарпаття II В-1, II В-4	Лісостеп II В-2, II В-3	Степ III-В, III-Б	Південний берег Криму IV В-2
Загальноміські	100 - 1000 і більше	10	11	12	15
	50 - 100	7	8	9	11
	До 50	8 (10)	9 (11)	10 (12)	12 (15)
	Сільські поселення	12	13	14	17
Житлових районів	100 - 1000 і більше	6	6	7	8
	50 - 100	6	6	7	8

Примітка 1. У містах, де розміщуються промислові підприємства I і II класу шкідливості, наведені норми загальноміських озелених територій загального користування слід збільшувати на 15 - 20 %. У містах, де розміщуються залізничні вузли, наведені норми загальноміських озелених територій загального користування треба збільшувати на 5 - 10 %. У середніх, малих містах і сільських поселеннях, розміщених в оточенні існуючих лісів, у прибережних зонах великих річок і водойм, площу озелених територій загального користування допускається зменшувати, але не більше як на 20 %.

Примітка 2. У дужках наведені розміри для малих міст з кількістю населення до 20 тис. чол.

У значних, найзначніших і великих містах існуючі масиви міських лісів треба перетворювати у міські лісопарки і відносити додатково до озелених територій загального користування, виходячи із розрахунку не більше 5 м²/люд.

У структурі озелених територій загального користування великі парки, парки площею понад 100 га і лісопарки площею 500 га і більше повинні становити не менше 10 % [29].

Час доступності міських парків при пересуванні на транспорті повинен становити не більше 20 хв., а парків планувальних районів - не більше 15 хв.

У сейсмічних районах необхідно забезпечувати вільний доступ до парків, садів та інших озелених територій загального користування, не допускаючи улаштування огорож з боку житлових районів.

Допустима кількість одночасних відвідувачів території парків, лісопарків, лісів, зелених зон слід приймати відповідно до укрупнених показників, люд./га, не більше:

- а) для міських парків 100;
- б) для парків зон тривалого відпочинку 70;
- в) для парків-курортів 50;
- г) для парків зон короткочасного відпочинку 20;
- д) для лісопарків (лугопарків, гідропарків) 10;
- е) для лісів 1 - 3.

При кількості одночасних відвідувачів 10 - 50 люд./га слід передбачати дорожньо-стежинкову мережу для організації їх руху, а на узліссях полян – ґрунтозахисні посадки; при кількості одночасних відвідувачів 50 люд./га і більше - заходи щодо перетворення лісового ландшафту у парковий.

У найзначніших, значних і великих містах поряд з парками міського і районного значення слід передбачати спеціалізовані - дитячі, спортивні, виставкові, зоологічні та інші парки, ботанічні сади.

Орієнтовні розміри дитячих парків допускається приймати з розрахунку 0,5 м²/люд., спортивних - 1 - 2 м²/люд., включаючи майданчики і спортивні споруди [29].

На територіях з високим ступенем схоронності природних ландшафтів, які мають естетичну і пізнавальну цінність, треба формувати національні і природні парки.

Архітектурно-просторова організація національних і природних парків повинна передбачати використання їх територій у наукових, культурно-освітніх

і рекреаційних цілях з виділенням, як правило, заповідної, заповідно-рекреаційної, рекреаційної та господарської зон.

Згідно п. 5.9 При розміщенні парків і садів слід максимально зберігати ділянки з існуючими насадженнями і водоймами. Площу території парків, садів і скверів слід приймати, виходячи із конкретних містобудівних і природних умов. У загальному балансі території парків і садів площу озелених територій слід приймати за таблицею 2.1.

Бульвари і пішохідні алеї слід передбачати у напрямі масових потоків пішохідного руху. Розміщення бульвару, його довжину і ширину, а також місце у поперечному профілі вулиці треба визначати з урахуванням архітектурно-планувального рішення вулиці та її забудови. На бульварах і пішохідних алеях слід передбачати майданчики для короткочасного відпочинку. Ширину бульварів з однією повздовжньою пішохідною алеєю треба приймати не менше 10 м при розміщенні з одного боку вулиці між проїжджою частиною і забудовою.

Дорожню мережу ландшафтно-рекреаційних територій (дороги, алеї, стежки) слід трасувати за можливості з мінімальними схилами відповідно до напрямків основних шляхів руху пішоходів і з урахуванням визначення найкоротших відстаней до пунктів зупинок, ігрових і спортивних майданчиків. Ширина доріжки повинна бути кратною 0,75 (ширина смуги руху однієї людини).

У зелених зонах міст слід передбачати розсадники деревних і чагарникових рослин та квітково-оранжерейних господарств з урахуванням забезпечення посадочним матеріалом груп міських і сільських поселень. Нормативний показник площі розсадників повинен прийматися з розрахунку забезпеченості рівня озеленення об'єктів системи озелених територій у межах населеного пункту. Площа розсадників повинна бути не менше 80 га.

Загальну площу квітково-оранжерейних господарств треба приймати з розрахунку $0,4 \text{ м}^2/\text{люд}$.

Розміщення зон відпочинку слід передбачати на ландшафтно-рекреаційних територіях міст (внутрішньоміські), приміських зон (заміські), у системах розселення (міжселищні). Зони короткочасного відпочинку треба розміщувати з урахуванням доступності їх на громадському транспорті, як правило, не більше 1,5 год. Зони тривалого відпочинку треба розміщувати за межами населених пунктів у найбільш сприятливих умовах.

За відсутності сприятливих природних ресурсів у зоні впливу населеного пункту допускається збільшувати транспортну доступність зон короткочасного відпочинку до 2 год. Зони тривалого відпочинку (заміські і міжселищні) слід проектувати за нормами, встановленими для курортних зон з такою самою розрахунковою кількістю відпочиваючих.

Розміри територій зон короткочасного відпочинку слід приймати з розрахунку від 500 м^2 до $1\ 000 \text{ м}^2$ на 1 відвідувача, у тому числі та частина, яка інтенсивно використовується для активних видів відпочинку, повинна становити не менше 100 м^2 на 1 відвідувача. Відстані між зонами короткочасного відпочинку і ділянками курортно-рекреаційних установ, садівницьких товариств, автомобільних доріг загальної мережі і залізниць слід приймати не менше 500 м [29].

ВИСНОВКИ

Озеленені території і зелені насадження в міському середовищі виконують кілька різних функцій, в тому числі екологічні, соціальні, економічні, містобудівні, історико-культурні та ін. Доказом того, що всі функції зелених зон в рівній мірі важливі для громадян, є те, що кількість і якість зелених насаджень — визнаний міжнародний індикатор відповідності міст принципам стійкого розвитку. Стійкий розвиток – це такий розвиток суспільства, який задовольняє трьом типам цілей – економічним, соціальним та екологічним, а також утримує розвиток суспільства в рамках, в яких наявні ресурси використовуються з урахуванням потреб майбутніх поколінь. Якщо ж говорити про роль зелених насаджень не лише для суспільства, а в комплексі, то на перше місце, безумовно, висуваються їхні екологічні функції [21].

Зелені зони оздоровлюють повітряний басейн міста і поліпшують його мікроклімат. Зелені насадження поглинають вуглець і виділяють кисень, знижують температуру в спекотну погоду (за рахунок випаровування вологи), знижують рівень міського шуму, запиленість і загазованість повітря, захищають від вітрів.

Говорячи про потребу захищати зелені зони в екологічному ракурсі, ми опираємось на роль зелених зон для довкілля. Отож, для чого, з природоохоронного погляду, треба захищати зелені зони і для того, щоб зберегти міста в складі екологічної мережі [22, 23].

Втрата зелених зон в складі міст і руйнування зв'язків між ними веде міста до того, що через них ускладнюється пересування тварин. Якщо для птахів не є настільки суттєвою проблемою подолати місто, то для тварин, що пересуваються по поверхні землі, воно стає практично неподоланною проблемою. Знищуючи залишки природи в містах, ми прямуємо до того, що

міста стають свого роду «дірками» в екологічній мережі, пересування тварин через які вже неможливо. Це було б не такою великою проблемою, якби населені пункти України не розташовувались вздовж річок. Натомість історично саме так і сталося. Справа в тому, що річки самі по собі є історично утвореними екологічними коридорами, так званими «природними лініями», вздовж яких відбувається міграція тварин. Так, в межах найбільшого в Україні – Дніпровського екологічного коридору, вздовж якого відбуваються глобальні сезонні міграції європейських тварин з півночі на південь і навпаки, розташовані три з шести найбільших міських агломерацій України – Київська, Дніпропетровсько-Дніпродзержинська і Запорізька. Наявність таких потужних агломерацій, через які неможливе пересування тварин, фактично знищує цей найбільший в Європі шлях міграції птахів та інших тварин на південь, змушуючи мігруючі маси біоти шукати обхідні шляхи навколо міст. Тому особливої уваги слід надати збереженню зелених зон, розташованих вздовж річок. Це твердження має не лише знайти розуміння і відгук у свідомості борців за збереження зелених зон, а й бути врахованим при розробці містобудівної документації та схем місцевих і регіональних екомереж [8].

Екомережа є комплексною багатофункціональною природною системою, основними функціями якої є збереження біорізноманіття, стабілізація екологічної рівноваги, підвищення продуктивності ландшафтів, покращення стану довкілля, забезпечення збалансованого сталого розвитку держави.

Для того, щоб зберегти біологічне і ландшафтне різноманіття міст. Лише тут, на території зелених зон – останніх залишків природних територій в межах міста, зберігаються характерні для регіону рослини, лише тут можливе мешкання птахів та інших тварин, і лише ці території лишаються останніми клаптиками природи в містах. Знищення старих дуплистих дерев призводить до втрати місця мешкання більшості українських дрібних птахів, знищення

трав'янистого ярусу стає причиною втрати кормової бази зерноїдних птахів та комах, що харчуються травами.

Крім того, на території міст, як і будь-де інде, можуть зустрічатись тварини і зростати рослини, які охороняються Червоною книгою України або міжнародними природоохоронними документами. Такі тварини потребують охорони, яка в свою чергу неможлива без збереження на території міста придатних для них умов існування. Зобов'язання охороняти такі види Україна взяла на себе, створюючи Червону книгу і ратифікуючи міжнародні угоди та конвенції. Крім того, так звана «Бернська» Конвенція «Про охорону диких видів флори, фауни та середовища існування в Європі», що ратифікована Україною, зобов'язує нас зберігати середовище існування диких тварин [25].

Для подолання проблеми відсутності відповідальності за ряд правопорушень у сфері охорони зелених насаджень необхідно внести зміни у Кодекс про адміністративні правопорушення України (КпАП), зокрема: викласти ст. 153 КпАП у такій редакції: «Стаття 153. Знищення або пошкодження зелених насаджень або інших об'єктів озеленення населених пунктів: Знищення або пошкодження зелених насаджень, окремих дерев, чагарників, газонів, квітників та інших об'єктів озеленення в населених пунктах, невжиття заходів для їх охорони, а також самовільне перенесення в інші місця під час забудови окремих ділянок, зайнятих об'єктами озеленення, - тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб або фізичних осіб — підприємців — від сімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [30].

Порушення правил та порядку видалення зелених насаджень, у тому числі насаджень, що перебувають у здоровому чи задовільному стані, порушення порядку обстеження дерев, порядку отримання дозволу на видалення, підроблення акта обстеження зелених насаджень, зазначення неправдивих

відомостей у акті обстеження зелених насаджень, не визначення відновної варті зелених насаджень, що підлягають видаленню, не сплата відновної вартості зелених насаджень та інші порушення законодавства про порядок видалення зелених насаджень - тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб або фізичних осіб — підприємців — від сімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порушення правил та порядку обрізання, пересадки зелених насаджень, самовільне обрізання, пересадка зелених насаджень, неправильне обрізання, пересадка, що призвело до пошкодження зелених насаджень та інші порушення законодавства про порядок обрізання, пересадки зелених насаджень, — тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб або фізичних осіб — підприємців — від сімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [30].

Доповнити КпАП ст. 153-1 нормою: 153-1. Порушення законодавства у сфері охорони зелених насаджень: «Порушення законодавства про порядок проведення інвентаризації, не проведення інвентаризації зелених насаджень, тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від тридцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб або фізичних осіб — підприємців — від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порушення законодавства про розроблення програм озеленення, невиконання програм озеленення, порушення законодавства про підсадку зелених насаджень, тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб або фізичних осіб — підприємців — від сімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [30].

Не здійснення заходів з охорони та догляду за зеленими насадженнями, інші порушення законодавства у сфері охорони зелених насаджень, тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб або фізичних осіб — підприємців — від сімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [30].

Для подолання проблеми вузького кола осіб, уповноважених складати протокол про адміністративні правопорушення у сфері охорони зелених насаджень, для усунення прогалин у порядку складення протоколу необхідно:

– внести зміни у абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 255 КпАП, доповнивши її словами «статті 153, 153-1»;

– доповнити положення КпАП статтею такого змісту: «Порушення строків надсилання протоколу про адмінправопорушення до органу (посадової особи), уповноваженої розглядати справу про адміністративне правопорушення, не складення протоколу про адмінправопорушення тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від сімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»;

– частину 1 ст. 257 КпАП викласти у такій редакції: «Протокол надсилається органу (посадовій особі), уповноваженому розглядати справу про адміністративне правопорушення особою, яка склала протокол, протягом трьох робочих днів з моменту складення протоколу»;

– доповнити розділ 4 Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля, затверджене Наказом Мінікоресурсів України від 27.02.2002 № 8812 пунктом 4.5. такого змісту: «Перелік громадських інспекторів оприлюднюється 1 січня щороку на сайтах Державної екологічної інспекції України та її територіальних органів, а також на сайтах органів місцевого самоврядування» [30].

Для створення можливості оперативного реагування контролюючих органів на правопорушення у сфері охорони зелених насаджень необхідно:

– викласти абз. 5 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» у такій редакції: «підставами для здійснення позапланових заходів є: обґрунтоване звернення фізичної, юридичної особи про порушення суб'єктом господарювання її законних прав»;

– викласти абзац 9 частини 1 статті 6 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» у такій редакції: «Особи, які умисно подали безпідставне звернення про порушення суб'єктом господарювання вимог законодавства, несуть відповідальність, передбачену законом» [31].

Для усунення спрощеної дозвільної системи видалення зелених насаджень, що призводить до передачі зелених зон під забудову, необхідно:

– у Законі України «Про регулювання містобудівної діяльності»: в абз. 2, 3 ч. другої, абз. 2 ч. четвертої ст. 35, абз. 3 ч. другої ст. 36, абз. 2 ч. другої ст. 37 слова «та видалення зелених насаджень» виключити; « у Законі України «Про благоустрій населених пунктів» абз. 2 ч. третьої ст. 28 виключити.

Для усунення прогалин у сфері розробки, прийняття та виконання програм озеленення населених пунктів, необхідно:

– доповнити ст. 15 Закону України «Про благоустрій населених пунктів» частиною 6 такого змісту: «Органи місцевого самоврядування не пізніше 20 грудня розробляють та затверджують програму озеленення населеного пункту на наступний рік. Органи місцевого самоврядування формують звіт про виконання річної програми озеленення не пізніше 25 листопада року виконання програми. Державна екологічна інспекція України, її територіальні органи здійснюють контроль за розробкою та виконанням програми озеленення населених пунктів»;

– доповнити розділ 4 Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України, затверджених Наказом Мінбуд України від 10.04.2006 № 105, пунктами такого змісту: «4.3 Забороняється видалення зелених насаджень, що перебувають у доброму, задовільному, напівзадовільному стані. У разі необхідності звільнення території від такої категорії зелених насаджень, останні пересаджуються з дотриманням порядку пересадження зелених насаджень» та «4.4. Заходи з озеленення, догляду, видалення, обрізання, пересадки зелених насаджень здійснюються з дотриманням та урахуванням положень місцевих програм озеленення населених пунктів» [26, 27].

Для усунення недоліків законодавства у сфері видалення, пересадки та обрізання дерев необхідно:

– розробити та прийняти нормативно-правовий акт про пересадку та обрізання зелених насаджень у населених пунктах, отримання дозволу на такі дії, випадки, коли необхідно здійснювати такі дії;

– доповнити Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України, затверджених Наказом Мінбуд України від 10.04.2006 № 105, чіткими визначеннями термінів «фаутне дерево», «сухостійне дерево»;

– збільшити вікову межу експлуатації зелених насаджень, затверджену Додатком 1 до п. 9.1.15 Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України, затверджених Наказом Мінбуд України від 10.04.2006 № 10516.

Для усунення проблеми відсутності відкритих електронних систем обліку зелених насаджень у населених пунктах необхідно:

– розробити та прийняти положення про відкриті електронні системи обліку зелених насаджень у населених пунктах (інформація про кількість, стан зелених насаджень, виявлені порушення та ін.);

– доповнити розділ 5 Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України, затверджених Наказом Мінбуд України від 10.04.2006 № 105,

пунктом 5.9. такого змісту: «Органи місцевого самоврядування ведуть відкриту електронну систему обліку зелених насаджень у населених пунктах» [27, 32].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зінько Ю. Концепція трансєвропейських природоохоронних поясів та розбудова екологічної мережі в Україні. В зб. “Україна та глобальні процеси. Географічний вимір”, т.3. / Під ред. Зінько Ю., Кравчука Я., Брусака В. Київ-Луцьк, 2000. – 24-27.
2. Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (Адаптатори укр. видання Мовчан Я., Парчук Г., Журбенко Т., Романчук В. - К.: Авалон, 1998. - 52 с.
3. Закон України "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» //Вісник ВР України - Закон №1989-111 від 21.09.2000 - С.25-41
4. Закон України „Про екологічну мережу України” від 24.06.2004 р. № 1864-VI / Сайт Верховної Ради України URL: – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1864-15>
5. Збереження біорізноманіття України (друга національна доповідь) /Під ред. Мовчана Я.І., Шеляга-Сосонко Ю.Р.. К.: Хімджест, 2003 - 110с.
6. Мовчан Я.І. Екомережа України обґрунтування структури та шляхів втілення /Конвенція про біологічне різноманіття громадська обізнаність та участь -К.: Стилос, 1997. - С.98-110
7. Заповідна справа в Україні / за заг. редакцією М.Д. Гродзинського, М.П.Стеценка. – К., 2003. – 306 с.
8. Розбудова екомережі України (Науковий редактор: Ю.Р.Шеляг-Сосонко). - Київ: Техпринт. - 127 с.
9. Мовчан Я.І. Стратегія збереження біорізноманіття в Україні обґрунтування структури та алгоритм впровадження // Національний ун-т. Києво-Могилянська академія. Наукові записки, т. 22 ч. II (спец. вип.) - 2003 С. 395 – 399

10. Мовчан Я І. Збереження біорозмаїття України (контекст екополітики) // Національний ун-т. Києво-Могилянська академія Наукові записки т 18 ч II (спец. вип.) - 2000 - С.269-274
11. Николаевский А. Г. Національна доповідь про гармонізацію життєдіяльності суспільства у навколишньому природному середовищі /За ред. А.В.Шевчук. К., 2003. – 125 с.
12. Трегобчук В.М. Регіональна екологічна політика та механізми її реалізації в нових умовах господарювання. В зб. Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів і механізми їх вирішення / Під ред. Трегобчука В.М., Гуцуляка Г.Д., Продуна В.П. Київ. Умань-Варшава, Ін-т економіки НАНУ, 1999. – С. 58-80.
13. Перспективная сеть заповедных объектов Украины /Под общ. ред. Ю.Р.Шеляг-Сосонка. – К.: Наук. думка, 1987. – 292 с.
14. Реймерс Н.Ф., Особо охраняемые природные территории. / Под ред. Реймерса Н.Ф., Штильмарка Ф.Р. – М.: Мысль, 1978. – 295 с.
15. Галицкий В.И. Оптимизация природной среды. – К.: Наук. думка, 1989. – 170 с.
16. Гродзинський М.Д. Збереження та відтворення ландшафтного різноманіття в контексті сталого розвитку / Під ред. Гродзинського М.Д., Шищенко П.Г. //Проблеми сталого розвитку України: Зб. наук. доповідей. К., 1998. – С. 194- 210.
17. Гродзинський М.Д. Основи ландшафтної екології. К.: Либідь, 1994. – 224с.
18. Ландшафт як інтегруюча концепція ХХІ сторіччя: Зб. наук. праць. – К.: УГТ, Київ. ун-т, 1999. – 404 с.
19. Маринич А.М. Ландшафты и физико-географическое районирование. Природа Украинской ССР. /Під ред. Маринича А.М., Пашенко В.М., Шищенко П.Г. - Киев: Наук.думка, 1985. - 224 с.

20. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Як відновити баланс екосистеми? / Під ред. Шеляг-Сосонка Ю.Р., Мовчана Я.І., Вакаренка Л.П., Дубини Д.В. // Вісн. НАН України, 2002, № 10. С. 5-14.
21. Кучерявий В. А. Природная среда города / В. А. Кучерявий. – Львов : Изд-во при Львов. ун-те ИО «Вища шк.», 1984. – 144 с.
22. Маслов Н. В. Градостроительная екологія : учеб. пос. для строит. вузов / Н. В.Маслов ; под. ред. М. С. Шумилова. – М. : Высш. шк., 2003. – 284 с.
23. Шкодовский Ю. М. Методологічні основи екологічної реабілітації архітектурного середовища: дис. ... д-ра архітектури: спец. 18.00.01 / Ю. М. Шкодовский. – Х., 2007. – 250 с.
24. Бурда Р.И. Антропогенная трансформация флоры. – К.: Наук. думка, 1991. – 168 с.
25. Карамушка В. І. Міжнародні правові документи в сфері охорони навколишнього середовища та їх статус для України. Додаток 2 / Під ред. Карамушки В. І., Мовчана Я. І. // Екологічна енциклопедія. К.: ТОВ Центр екологічної освіти та інформації – Т. 2. 2007. – С. 353 - 366
26. Закон України «Про благоустрій населених пунктів» від 06.09.2005 № 2807-IV. - URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>
27. Наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України» від 10.04.2006 № 105. / Сайт Верховної Ради України - URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06>
28. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 № 3038-VI. / Сайт Верховної Ради України - URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>
29. ДБН 360-92** «Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень» / затверджено Наказ Держкоммістобудування 17.04.1992

N 44 / Сайт Державні будівельні норми - URL: http://dbn.at.ua/load/normativy/dbn/dbn_360_92_ua/1-1-0-116

30. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. / Сайт Верховної Ради України - URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

31. Закон України «Про основні засади державного нагляду «контролю» у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V. / Сайт Верховної Ради України - URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/877-16>

32. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку видалення дерев, кущів, газонів і квітників у населених пунктах» від 01.08.2006 № 1045. / Сайт Верховної Ради України - URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1045-2006-%D0%BF>

ДОДАТКИ